

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2016/07-08 szám

Tartalom

Villám

- [Népszavazás](#)
- [Országos csend](#)

Emlékezet

- [Ballai László: Sztereotípiák](#)
- [Oszmánli](#)
- [Az új oszmánli](#)
- [A janicsárjellem](#)
- [Vasáros András: Elnökválasztás Ausztriában](#)
- [Szomorú trópusok II.](#)

Délibáb

- [Jövendölés a világ végéről. Márk 13.](#)
- [Ady Endre: A perc-emberkék után](#)
- [Ady Endre: Megint sokan néznek](#)
- [Sinistra körzet](#)
- [Bodor Ádám: Gábrriel Dunka nevenapja](#)
- [Kaiser László: Nem őrzök semmit](#)
- [Kaiser László: Ady Endre születésnapján](#)
- [Lukáts János: Holnap előtt](#)
- [Nándi Mihály: Az örök kulák](#)
- [Két év, nyolc hónap, stb.](#)
- [Franz Kafka: A törvény előtt](#)
- [Ballai László: Tükör-tenger](#)

Húrok

- [Nándi Mihály: Menuhin](#)
- [Ballai László: Milord](#)

Villám

Népszavazás

2016. június 23-án az Egyesült Királyságban tartott népszavazáson megjelent választók az ország Európai Unióból való kilépéséről döntöttek. Döntöttek? Már William Shakespeare tisztában volt a népakarat, mint politikai mechanizmus működésével:

„ELSŐ POLGÁR

Ismétlem, ha kérni fogja voksainkat, nem tagadhatjuk meg tőle.

MÁSODIK POLGÁR

De meg, uram, ha akarjuk.

HARMADIK POLGÁR

Hatalmunkban van ezt megtenni, csak hogy ez olyan hatalom, melynek végbevételére nincs hatalmunk, mert ha megmutatja nekünk sebeit és elmondja tetteit, be kell mártanunk nyelveinket a sebekbe, s érettök szólnunk; így ha elmondja nemes tetteit, nekünk is el kell mondanunk nemes elismerésünket. A hálátlanság szörnyűség, s ha a sokaság hálátlan, ez annyi, mint a sokaságot szörnyeteggé tenni; eszerint, annak tagjai levén, magunkat szörnyeteg tagokká tennők.

ELSŐ POLGÁR

S hogy különbnek nem tartanak bennünket, nemigen sok híja van, mert midőn a gabona dolgában föltámadtunk, ő maga sem átalott bennünket sokfejű tömegnek nevezni.

HARMADIK POLGÁR

Többen adták már nekünk e nevet; nem azért, hogy fejeink közül némelyik barna, némelyik fekete, némelyik gesztenyeszín, némelyik kopasz, hanem hogy elménk olyan sokszínű; s én úgy hiszem, ha minden elméncségünk egy koponyából eredne is, ki keletre, ki délre, ki éjszakra, ki nyugatra röpülne, s ha megegyeznének is, hogy egy úton haladnak, azonnal ott volnánk az éjszaktű minden pontjain.

MÁSODIK POLGÁR

Úgy gondolod? Hát az én elméncségem vajon merre repülne?

HARMADIK POLGÁR

Ó, a tied nem jönne ki oly hirtelen, mint más emberé, mert nagyon bele van sutulva ebbe a tuskófejbe; de ha szabadon volna, bizonynal dél felé szállna.

MÁSODIK POLGÁR

Miért arra?

HARMADIK POLGÁR

Hogy ködbe vesszen! Ha háromnegyede rothadt gőzbe oszlanék, a negyedik része lelkiismeretességéből visszafordulna, hogy téged megházasítani segítsen.

MÁSODIK POLGÁR

Te csak mindig tele vagy ilyen furcsaságokkal, No hiszen jól van, no.

HARMADIK POLGÁR

El vagytok-e tökéltre, mindnyájan rá szavazni? De az mindegy, a többség mellette lesz. Annyit mondok, ha a néphez hajolna, nem volna külön ember nála.”

(William Shakespeare: Coriolanus, II. felv. III. szín, fordította: Petőfi Sándor)

Országos csend

Nem néztem a belga–magyar meccset, de éreztem azt a súlyos csendet, az együttérzés csendjét, amely az országra nehezedett, amikor a belgák megszerezték a vezető gólt. Az éjjel az interneten azután az összefoglalóból láttam, milyen gyönyörű gólokat kaptunk, összesen négyet. A 0:4-re régen azt mondták: „nagy zakó”. Másnap egy közértben sorban állva szemembe ötlött egy, a pénztárs pultra dobott *Blikk* címlapja, amely ezt harsogta: „Hősök vagytok”, illetve „Egy pap imát írt a válogatottért”. A rádióhírekben pedig bemondták, hogy a Hősök terén lehet majd üdvözölni az EB nyolcad döntőbe jutott válogatottat.

De hiszen kikaptunk. Mit ünneplünk akkor? Az illúziót, amelyet a kormányzat utak és közterek rendelkezésre bocsátásával és zajos siker-propagandaszövegeivel hatalmasra felnagyít. Egy pillanat alatt kiderült, hogy „végre újra van magyar foci”, „ismét érdemes valamiben reménykedni”, vagy „mi is győztesek vagyunk”. A szurkolók autóit fellobogózták, illetve visszapillantó tükreiket nemzetiszínű pólyába burkolták. Létre jött a nemzeti egység.

Öt évvel ezelőtt is szinte vágni lehetett azt a súlyos csendet, amely az országra nehezedett, amikor a jobboldali, keresztény konzerváció politikusai az Európai Unióval kötött, népszavazással megpecsételt szerződésünket felrúgva nekiláttak a jogállamiság és a demokrácia lebontásához, valamint a vállalkozás és a tőkemozgás szabadságának korlátozásához, összefoglalva: egy posztkommunista diktatúra kiépítéséhez. Az a sűrű csend a nemzeti közöny csendje volt. Azt fejezte ki, hogy a magyar társadalmat nem érdekli a saját jelene és jövője. Hiszen az nem játék.

B.L.

Emlékezet

Ballai László: Sztereotípiák

A világ minden országának történetében kiemelkedő jelentőségűnek tartják az analfabetizmus felszámolását. Múltbeli statisztikai adatokkal illusztrálják, hogyan csökkent, majd tűnt el egészen ez az „epidémia”, vagyis a „társadalmi primitívség”. Ámbár, például, amikor a középkorban a Sárreitre ráütött a török vagy a tatár, az írástudatlan lakosok a mocsár közepén nádból kunyhót csináltak maguknak és a Sebes-Körös halaiból készített inyes ételeiket súlyomlisztból sütött kenyérral fogyasztották. Ha idegen merészkedett a lábba, az bizony beléveszett. A sárréti embereknek sem a nádkunyhó, sem a csónak építéséhez, sem a halászat vagy a kenyérsütés kitanulásához, legfőképp pedig a halálos ellenség felismeréséhez nem volt szükségük az írástudásra, az élethez – divatosabb szóval a „túléléshez” – szükséges minden tudományuk őseiktől és természeti környezetükből származott.

Amikor 1987-ben a bevonulásomat követően ki kellett tölteni egy űrlapot a személyes adatokról, az akciót vezető – írástudó – tiszt a haját tépve vont be az elrontott nyomtatványokat, és magyarázta el az újonc csoport több mint a felének, hogy az „anyja neve” rovat után álló „apja neve” sorba ne az anyja apjának a nevét írja be. Az írástudást a XX. század elején például a választási jog feltételül szabták Magyarországon. A formanyomtatványt kitölteni képtelen „bajtársaim” e kritériumnak már megfeleltek volna. Mostanában ők állnak az üzleti és a politikai szervezetek marketingtevékenységének célkeresztjében.

Itt csak a politikai machinációkkal foglalkozom.

A politikai propagandánál ugyanis nincs nagyobb gazemberség a világon. Gondoljunk arra, hogy az eredményezte a II. világháborút és hatvanmillió ember halálát. És hiába rendezték meg a nürnbergi pert, a politika kovácsai abból csak annyit szűrtek le, hogy jó, a nácikat elítélték, ők azonban nyugodtan indoktrinálhatják tovább az „írástudó” tömegeket, akik képesek elolvasni és követni tömondatoknál nem hosszabb instrukcióikat. Ezek az instrukciók mindenekelőtt az előítéletek gerjesztésével operálnak.

A szociálpszichológiai sztereotípiáknak nevezi az előítéleteket, amelyek nem is gondolnánk, mennyire körülvesznek bennünket. Milton Rokeach annak a legfélreérthetlenebb módját, ahogyan elfogadunk, illetve elutasítunk bizonyos személyeket dogmatikus nyelvhasználatnak nevezi. Minden olyan kijelentés dogmatikus, amely a beszélőről kétféle információt ad, vagyis kiderül belőle, hogy elfogad-e, vagy elutasít-e egy bizonyos nézetet, illetve annak képviselőit.

Dogmatikus elutasításnak lehet nevezni az olyan kifejezéseket, amelyek egy nézettel együtt azok képviselőit is elutasítják, úgymint: „Csak egy hülye képes azt gondolni, hogy...”, „Nagyon ostobának kell lenni, ahhoz, hogy valaki úgy vélje...”, „Az tiszta őrültség (marhaság, sületlenség, csacsiság, elmebetegség stb.) hogy...”.

A dogmatikus elfogadás ellenben az, amikor egy nézetet, egyszersmind annak képviselőit is elfogadjuk: „Minden értelmes ember tudja, hogy...”, „Tisztán csak a józan ész szerint is...”.

És még csak szó sem volt zsidókról, cigányokról vagy bevándorlókról! A dogmatikus nyelvhasználat paradoxonjára Rokeach az alábbi megdöbbenő megállapításával mutat rá: „Tegyük fel, hogy két ember egymással ellenkező elfogadott–elutasított nézetek rendszerével rendelkezik. Az egyikük például a kommunizmus híve, a másik a kommunizmussal szemben foglal állást. Mindketten elutasíthatják azokat, akik nem értenek velük egyet. Mindkét esetben azonos a nézeteik formális tartalma az olyan emberekről, akiknek nézeteik vannak a kommunizmusról, holott e nézeteik tartalma homlokegyenest ellentétes. Ily módon a dogmatikus nyelvhasználat gyakorisága lehetővé teszi számunkra az általános intolerancia mérését, ami az ideológiai tartalom különbségeit is áthidalja.”

A dogmatikus nyelvhasználat a politikusoknak ellenben nem csak az általános intolerancia fokozására ad lehetőséget, hanem az ideológiai tartalmak eltorzítására, kiürítésére, majd az ellentábor szavazóinak elbizonytalanítására vagy egyenesen átállítására. Erre kiváló példa az a kommunikációs folyamat, amelynek során a jobboldali populisták mindenekelőtt kommunistáknak aposztrofálták a szociáldemokrata értékeket valló szocialistákat, majd „balliberális” címke alatt velük egy platformra helyezték a szabaddemokratákat, végül a 2010-es önkormányzati választásokon egy vidéki vezérszónokuk úgy nyilatkozott: „már csak fővárosból kell kiirtani a liberális mentalitást!” És a jobboldali keresztény konzerváció pártja megnyerte az önkormányzati választásokat az egyébként liberális és kozmopolita Budapesten.

A történettudomány a nemzetállamok létrejöttét az európai fejlődés kulcsának, sőt legfőbb értékének tekinti, amelynek segítségével a kontinens a világ élére törhetett, és annak vezetését mind politikai, mind technológiai értelemben átvehette az újkorban. Arról még csak hallani kritikai megjegyzéseket itt-ott, hogy nincs szó makulátlanul fényes menetelésről, hiszen az az 1848-49-es demokratikus mozgalmak vérbefojtásával, valamint a harmadik világ könyörtelen kizsákmányolásával járt – amelynek során például a britek nem óckodtak milliósokat ópiumfüggőségbe taszítani Kínában, vagy civilek tömegeit koncentrációs táborokba zsúfolni Dél-

Afrikában –, ám az, hogy végeredményben Európa emiatt pusztította el önmagát az I. és a II. világháborúban, nem kap elegendő hangsúlyt.

Pedig nyilvánvaló, hogy azokat a szerbeket, horvátokat és románokat, akik a XV-XVII. században együtt küzdöttek velünk, magyarokkal keresztény kultúránkért, de még inkább a hazánkban meglévő személyi szabadságért és a földtulajdonért az oszmánok ellen, 1848-ban éledő nemzettudatuk miatt fordíthatta szembe velünk a Habsburg udvar, machinációival a magyarellenességet téve annak sarkkövéül.

Európa nyugati felének – a Montánunió megalapításáig – harminchét, a keletinek pedig – a szovjet blokk széthullásáig – hetvenöt évre volt szüksége ahhoz, hogy talpra álljon abból a krízisből, amelybe a nemzetállamnak nevezett eszméből kitenyészett sovinizmus taszította 1914-ben. 1993. november 1-én Nyugat-Európa a történelemben példátlan lépést tett: megalapította az Európai Uniót, amelybe a belépést a szocializmus igájából éppen felszabadult országok részére is lehetővé tette, azzal a feltétellel, hogy létrehozzák a jogállamiságot és a demokráciát, valamint lehetővé teszik a vállalkozás és a tőkemozgás szabadságát.

A politika kovácsai azonban csak kovácsok maradnak. Az acélt melegen kell ütni, úgy formálható. Vagyis az eredmény – a megválasztás vagy az újraválasztás az írástudó, de a szövegeket nem értő tömegek vokásával – a jól bevált módszerektől remélhető. A Montániuniót, majd az Európai Uniót létrehozó politikai bölcsesség helyébe a marketingpolitika lépett. A marketing pedig a sztereotípiákra épül. Az olyan dogmatikus kijelentésekre, mint a „Minden magyar tudja, hogy...”, vagy „Aki nem tudja, az nem brit.”

Oszmánli

Az országunkat több, mint száz évig váltakozó erővel támadó, majd annak a középső részét százötven évre birodalmához csatoló könyörtelen ellenséget történelmi és irodalmi emlékezetünk szinonim értelemben nevezi töröknek, oszmánnak illetve pogánynak. Fodor Pál történészünk kutatásaira támaszkodva érdemes tisztázni ezt a nem pusztán etimológiai kérdést.

Az oszmán birodalmat létrehozó dinasztia és követői etnikailag a törökség oguz ágához tartoztak, amelyet az arab források a X. század óta türkménnek neveztek. E népcsoport a birodalom alapítása idején „türk”-nek tartotta magát. A hiányos források alapján is valószínű, hogy Oszmán (1200-as évek vége–1324) fejedelemségének lakosságát zömére ugyanaz a nemzettudat volt jellemező, mint a népvándorlás kori germánokra vagy a belső-ázsiai türkökre. Ennek négy fő eleme „a közös eredet hite (a birodalmat létrehozó oguzok/türkmének valamennyien egy legendás Oguz kántól származtatták magukat), a közös szokásjog (*törü*), a a közös vallás (az oszmánok esetében az iszlám népies formája, kiegészülve a sámánisztikus hitvilág számos vonásával), s végül a negyedik a közös nyelv – írja Fodor Pál *Az oszmán-török identitás*

változásai című tanulmányában. – Az utóbbi fontosságát egy nem oszmán adattal érzékeltethetjük: amikor 1276-1277-ben nomád türkmén fölkelés tört ki a kis-ázsiai (rúmi) szeldzsukok ellen, és a lázadók vezére, Karamáni Mehmed elfoglalta a fővárost, Kónját, első rendeletében azt mondta ki, hogy a jövőben az állam nyelve a török legyen.”

A türk tudatot az oszmán birodalmat létrehozó nép a XVI. század elejéig megőrizte. Ugyanakkor a korai oszmán korban a politikai lojalitás nem csupán valamiféle török őshöz vagy törzshöz fűzte a fejedelemség török etnikumú tagjait, hanem a birodalmat megalapító és azt dinamikus növelő dinasztiahoz is. Az alattvalók *oszmánlinak*, azaz az Oszmán-ház követőjének vagy hívének is tartották magukat, országukat pedig *Oszmán elinek*, azaz Oszmánországnak. A dinasztikus állam az iszlám világban a kalifátus bukása után a politikai szerveződés fő formájává vált, ahol az uralkodók sértésnek vették, ha valaki etnikai vagy területi fogalommal akarta jelölni birodalmukat.

A XIV. század végére az oszmán társadalom kezdeti egysége végérvényesen megbomlott. A gyorsan gyarapodó birodalomban élesen elvált egymástól az irányító *askeri*, vagyis „katonai” réteg és a többséget kitevő, termelő népeség, a *reaya*, azaz „nyáj”. Ezzel párhuzamosan az irányítók lassanként kisajátították az oszmánli identitást, és búcsút vettek a maguk türk/török azonosságától. A XV. században jellemzően az állam embereit, a katonai réteg tagjait nevezték oszmánlinak, vagyis azokat, akik megélhetésüket a dinasztia szolgálatával biztosították. A XV. század folyamán az oszmánli-aszkeri irányító apparátus tovább tagolódott, és a csúcsára a palota rend került. E kivételezett csoport ismét a saját képére formálta az oszmánli identitást, amely a dinasztia és az általa vezetett birodalmon túl önmagára vonatkozott. Tagjai teljes hűséggel követték a dinasztia és az iszlámot, egyszersmind az általuk kialakított oszmán utat az *edeb-i osmani*-t. Az oszmán út követői oszmánli nyelven beszéltek, amelynek szókészletében a törököt teljesen háttérbe szorította az arab és a perzsa, s amelyet nem csak az egyszerű parasztok, de sokszor az aszkeri réteg egyéb tagjai sem értettek. Ezt az államnyelvet a XV. század második felére alakították ki, s ettől fogva az, aki nem ismerte, nem válhatott az oszmán magaskultúra tagjává. De az sem, aki nem szolgálta feltétlen odaadással a despotikus, dinasztikus politikai rendszert.

A palota rend tagjainak zöme ugyanis nem volt szabad ember. Az oszmán uralkodók a XIV. század második felétől fokozatosan kiszorították a törzsi eredetű arisztokratákat az állam irányításából, és a helyükbe olyan katonákat és állami alkalmazottakat ültettek, akik vagy a rabszolgák voltak, vagy pedig olyan keresztény alattvalók, akiket még gyermekként, adó fejében hurcoltak el a szüleiktől, hogy speciális módszerek szerint neveljék őket a szultánok szolgálatára. A katonai rabszolgaság eredményeként a XVI. század elejére az udvari zsoldos hadseregben és a központi hivatalok legfontosabb posztjain már javarészt ilyen *kenlok*, azaz „rab”-ok szolgáltak, akikre támaszkodva a szultánok birodalmuk teljes gazdaságát, tulajdonát és társadalmát az ellenőrzésük alá vonhatták.

A palota rend oszmánli identitásának kialakulásához jelentősen hozzájárult a *damad*, vagyis „szultáni vő” rendszer bevezetése. Az oszmán uralkodók a XV. század második felétől nem vettek feleségül más uralkodócsaládokból származó hercegnőket, sőt nem is házasodtak meg, hanem rabnőkkel nemzettek utódokat. A háremben nevelt rabnőket és a szultáni család nőtagjait a kuljaikhoz adták feleségül, ezzel olyan „családi” elitet létrehozva, amelynek tagjait nemcsak a rabszolgaállapot, a közös világnézet, képzettség és kultúra, hanem a rokoni kapcsolatok is

eltéphetetlenül fűzték a dinasztiahoz. A XVI. század első harmadában azután szinte normává tették, hogy csak olyan államférfiből lehel nagyvezír, aki egyben a szultán veje.

„Azt lehet mondani, hogy a szultáni család mintegy magába olvasztotta a birodalmi irányító elitet, vagy fordítva: a csúcselit, a palota rend tulajdonképpen nem volt más, mint egy mesterségesen felduzzasztott uralkodói udvartartás vagy családi vállalkozás – mutat rá Fodor. – Könnyű belátni, hogy egy ilyen módon a dinasztiahoz kötődő, rab eredetű, önálló egzisztenciával és jogokkal nem rendelkező, ráadásul etnikailag rendkívül tarka és kozmopolita elit mindent megtett a török etnikai tudat háttérbe szorítása érdekében. Ehhez óriási segítséget kapott az iszlám vallásjog képviselőitől, az *ulemáktól*, hiszen azok is egyfajta egyetemességet, azt a nézetet képviselték, hogy az iszlámban nem számít, ki honnan jött, milyen etnikai hátterű, hanem csak az, hogy jámbor muszlim-e vagy sem. Ennek a kettős nyomásnak a hatására a XVI. század elejére a korábban még nagy becsben álló török szó, illetve egyáltalán a török etnikum és a törökként való létezés elveszítette pozitív tartalmát.”

Az oszmán előretörés következtében Magyarország szinte minden területe csatatérre vált. A szüntelen erőszak és háború miatt hazánk gazdasága és társadalma felmérhetetlen károkat szenvedett el. Az épített környezet jelentős része elpusztult, megroppant a településszerkezet, lehanyaglott a korábbi városi központok többsége, a gazdaság súlypontjai nem megfelelően helyeződtek át, és szörnyű demográfiai katasztrófa következett be. Egyes részeken a népesség 70-90 %-a kipusztult. E korban keresendő az előzményei Magyarország I. világháború utáni feldarabolásának.

A magyarság az oszmán hódítást kezdettől fogva úgy élte meg, mint amely identitásának teljes elvesztésével fenyegeti, ez egyfelől összekovácsolta a nemzetet, másfelől érthetővé teszi azt, hogy a százötven éves hódoltság ellenére miért olyan sovány a magyar kultúra oszmán-török öröksége s korlátozódik az a népviseletre és a kézművességre, illetve a kertkultúrára és a gasztronómiára. Román szomszédjaink történetének ismeretében tudjuk, hogy száznyolcvan éves megszállás is kevés egy új nyelv kialakulására. Ámde százötven év bőven elegendő valamire, amely nem hord igényes illatokat a kalandozó szélbe, mint a halk tűzön a törököktől vett bográcsban, az ő receptjük alapján rotyogtatott töltött káposzta. Nem, az oszmánli mentalitás alulról rágja szét a társadalmat, mint a féreg a virágba szökellni akaró növény gyökereit. Mert az oszmánli mentalitás – vagyis a korlátlan hatalom iránti feltétlen odaadás, a valódi nemzeti érdekeket is sutba vágó megfelelni akarás, ugyanakkor a féktelen harácsolás vágya – bizony megrekedt a Kárpát-medence közepén.

Az új oszmánli

Az I. világháború kimenetele eldöntötte, hogy mind az oszmánli – azaz a dinasztikus oszmán út –

, mind a pántörök ideológia nem juthat érvényre, és a nemzetállam és a kalifátus együttes kiépítése és fönntartása irrealitás. Az oszmán birodalom veresége és széthullása a modern értelemben vett török nacionalizmus győzelméhez vezetett. Musztafa Kemál Atatürk Törökország megteremtője 1923-ban úgy fogalmazott, hogy „az Oszmán birodalomban élő különféle népek mind a nemzeti gondolatot tették magukévá, amelynek segítségével megmentették magukat. Hogy mi, törökök, kik vagyunk, pontosabban szólva: hogy tőlük különbözők vagyunk, azt akkor értettük meg, amikor bottal vertek ki maguk közül. Lenéztek, kigúnyoltak bennünket, amikor elvesztettük erőnket. Ekkor jöttünk rá fő hibánkra: arra, hogy elfelejtettük önmagunkat.”

Atatürk és az 1923-ban megalakuló Török Köztársaság új államhatalmi elitje kinyilvánította, hogy a törökök országa ezentúl nem egy – az elaggott oszmán dinasztikus machinációkkal összehabarcolt, nemzetellenes – hatalmas birodalom lesz, hanem Anatólia, ahol területi nemzetállamuk megalakul. És Atatürk a nemzetiség-állam-politikai lojalitás funkcionális egység mentén kijelölte azt az utat, amelyen Törökország haladhat. Noha fegyveresen is szembe mert szállni az Anatóliát – Magyarországhoz hasonlóan – feldarabolni kívánó antant hatalmakkal, modernizációs programjához végül a győztesek támogatását is megkapta. Ha Atatürk és támogatói nem ismerik fel ezt az egyedüli politikai lehetőséget, akkor ma nem lenne Törökország és török nemzet.

Atatürk erőfeszítéseinek köszönhetően Törökország lett a világ első – és talán egyetlen – szekularizált iszlám állama, amely mérhetetlen előnyöket élvezhetett más mohamedán országokkal szemben a nemzetközi politika és a gazdasági fejlődés területén. Manapság azonban a török politikai elit mindinkább hajlandó gyökeresen eltérni az államalapító Atatürk elveitől, hogy a kormányzati működést az ortodox iszlámnak rendelje alá. Ez a gyakorlat Fethullah Gülen mozgalmára vezethető vissza.

1999. június közepén jó néhány török tévécsatorna közvetítette Gülen, a „nurdzsü” vagy „fethullahcsi” néven elhíresült iszlám mozgalom szellemi vezérének üzeneteit. A felforgató teljes nyíltsággal szólt mozgalma céljairól és a követendő taktikáról. Kijelentette, hogy az iszlám jövőjében mindenekelőtt két célpontot kell bevenni: az igazságszolgáltatást és a közigazgatást. Az állam alapvető intézményeibe beépült emberei a mozgalom létének „ütőerei” és „garanciái”. Feladatuk a megszerzett pozíciók megőrzése és folyamatos bővítése, a törvények és szabályok formális betartásával. Ha időként visszavonulásra lehet is szükség, ezt nem szabad észrevennie senkinek, miképp az előretörést sem. A beépültek törekedjenek minél feljebb jutni, politikai kapcsolatokat építeni, de kerüljék az összeütközéseket, az erőpróbákat, amíg nincs elegendő hatalmuk. A hősiesség szükségtelen, elegendők az óvatos, diplomatikus és álcázott machinációk, hiszen a világ fél az iszlám erősödésétől. „Minden lépés korainak számít, amíg lényegünket meg nem találjuk, amíg többségbe nem kerülünk, amíg nem leszünk elég erősek ahhoz, hogy a világot a hátunkra vegyük és elvigyük, amíg a törökországi összes alkotmányos intézményben meglévő erőt a saját oldalunkra nem vontuk.” Gülen Atatürköt felfújó hólyagnak nevezte, aki erőszakkal teremtette meg a saját kultuszát.

Az iszlám törökországi helyzetét elemezve a felforgató arra jutott, hogy a „hitelenség” vagy „szerencsétlenség” korának mondott atatürki köztársasági szellemről vissza kell térni a Hagia Szófia szelleméhez, vagyis a törököknek újra birtokba kell venniük erővel elnyomott, háttérbe szorított hagyományukat, a muszlin tanintézetek és derviskolostorok kultúráján alapuló eredet önazonosságukat, és azt fel kell szabadítaniuk az ateizmus uralma alól. Az a követelése, hogy a

Hagia Szófia-dzsáminak vissza kell adni eredeti funkcióját, szimbolikusan a kalifátus visszaállításának követelését fogalmazza meg. Műveiben egyszersmind teljes nyíltsággal szól arról, hogy a muszlim társadalom újjáépítése az iszlámnak a dzsihádra vonatkozó tanításán alapszik...

A janicsárjellem

Az oszmán törökök ötszáz éves terpeszkedése Európában a pszichológia tudományában is nyomot hagyott, amennyiben a hódításokat megvalósító és a retrográd rendszert oly sokáig fenntartó katonai rabszolgarétegről nevezték el a janicsárjellemet.

A janicsárokat az elrabolt, vagy a *devsirme*, azaz gyermekadó fejében „átvett” keresztény kisgyermekéből nevelték az oszmánok a szultánnak, az oszmán útnak és az iszlámnak való feltétlen hűség jegyében. A felnőtt személyre szóló gondoskodásának hiánya következtében gyenge és bizonytalan „ego” könnyen nem egyszerű tagjává, hanem részévé válhat egy kortársközösségnek. Az individuum híján a „valódi személy” maga a közösség lesz, amelyhez az egyén tartozik, és amely nélkül létezése céltalan és értelmetlen, mint a bolytól elszakadt hangyáé. Amikor az ember primer szocializációja nem a szülő (vagy bármely más felnőtt) részvételével, hanem kortárs csoportban zajlik – vagyis identitása, kötődése és biztonsága ehhez a csoporthoz fűzi –, valószínűleg soha nem köt személyes barátságokat, de feltétlenül elkötelezett és lojális lesz a csoporthoz mint egészhez. Kapcsolata a csoport többi tagjával a szimbiotikus összemosódás formáját ölti, ami pillanatok alatt agresszív elutasítássá alakul, ha valaki elhagyja a közösséget. Az ilyen ember tehát – redukált énje következtében – nem egocentrikus, hanem csoportcentrikus lény.

Anna Freud és Dann 1951-ben közzétették írásukat hat koncentrációs táborban született gyermek magatartásáról, akiket a felnőtt foglyok bújtattak. A felnőttek folyton változtak körülöttük, ők azonban folyamatosan együtt maradtak. A háború után a hat gyerek Angliába került, ahol körülbelül egy évig Anna Freud gondozta őket. A gyerekek egymáshoz való viszonya egyértelműen abnormális volt. Rivalizálásnak, versengésnek, féltékenységnek nem mutatták semmi jelét, és – bár ők rendkívüli mértékben kötődtek egymáshoz (ha valamelyik hiányzott közülük, a többi azonnal nyugtalanra vált) – képtelenek voltak bármilyen érzelmi kötést felnőttel vagy más gyerekekkel kialakítani. Közöttük sem léteztek páros típusú barátságok; a csoporthoz mint egészhez kötődtek, és nem a csoportot alkotó tagokhoz.

Nagy port vert fel Alain Louyot, francia újságíró *Gyermekek fegyverben* című könyve. A szerző a közel-keleti, dél-afrikai és dél-amerikai országok tudósítójaként szemtanúja volt annak, hogyan válnak ezekben a térségekben a gyerekek – már nyolc-, kilencesztendős koruktól – nemzetük „hős és önfeláldozó” katonáivá. „Ezeknek az országoknak a gyerekkatonái gyakorlatilag egymásnak nyújtják a biztonság légkörét az adott gyalogos zászlóalj vagy milícia keretein belül,

akárcsak egy farkascorda kölyökállatai. A katonaság pótolja a hiányzó családot.” A nyolcvanas évek elején a PFSZ egyik felelőse így nyilatkozott egy brit újságírónak: „A tizenkét évét elért ashbal (oroszlánkölyök) már harcos, a kommandó tagja. Tudjuk, mit tart erről Európa... Még egy négyéves kisfiú is eljöhet megnézni, mi folyik a kiképzőtáborokban. Megnézi, megtetszik neki, mert itt vannak a barátai, itt vannak a testvérei. Megfigyeljük, megnézzük, milyenek a reakciói. Ha úgy gondoljuk, képes a dologra, akkor azt mondjuk az apjának, hogy a gyerek kész a bevonulásra.”

Az oszmán birodalom janicsárképzésétől a vörös khmerekig, a Bin Laden-féle gyermek-táborokig és a tálib medreszékig számtalan példát lehetne hozni a gyermekharcos-képzés e módjára: a gyermeket minél korábban el kell szakítani a családjától, és egy kortárs csoport részévé, csavarrá kell tenni egy szerkezetben. A fejletlen „én” feloldódik a közösségben, melyet már csak kellőképpen fanatizálni – vagy megfélemlíteni – szükséges, és mindaz, ami számunkra, európai emberek számára elképzelhetetlen önfeláldozásnak tűnik, számukra nem több, mint a gépezet természetes működése, melyben az eltört csavarokat időnként újakkal kell pótolni. Mozambikban ezeket a „bandidos armados” által kiképzett kis tömeggyilkosokat „instrumentalisados”-oknak, lényegében apró robotoknak nevezik...

Az ilyen típusú nevelés következményeként a janicsár jellemet hűsége a csoporthoz köti. Mivel gyakorlatilag a csoport része, erkölcsi „elve” tulajdonképpen annyi, hogy meg kell felelnie a csoporttagok elvárásainak: az ő moralitása és a csoport moralitása azonos fogalmak. A csoportnormákkal szemben jelentkező kisértéseknek erősen ellenáll, különösen akkor, ha tudja: társai rájöhetnek, hogy normaszegővé vált. Ha a csoportnorma bűncselekményt ír elő, az ilyen jellemű emberek gondolkodás nélkül teljesítik – akkor is, ha a norma követése az életükbe kerül. Mivel internalizált „felettes én”-nel nem rendelkeznek – szocializációjuk ennek kibontakozását nem tette lehetővé –, és maguk is egyetlen „csoport-én” részei, a legnagyobb büntetés számukra az, ha a csoport elutasítja vagy megveti őket, és mindent elkövetnek annak érdekében, hogy ez ne fordulhasson elő. Kudarccal nem büntetnek, inkább szégyenkeznek a rossz teljesítmény miatt. „Magsértődni” is csak a csoport nevében tudnak, és az ilyen frusztrációkra kíméletlen agresszióval reagálnak, akár kívülről, akár – esetenként – a csoporton belülről érkeznek. A janicsárjellem bizonyos értelemben önzetlen, hiszen életét a csoportnak szenteli, és bátor, amikor közössége védelemre szorul, de barátsággra, individuális rokonszenv tanúsítására gyakorlatilag képtelen.

Mindennapi életünkben persze az emberek általában nem ilyen tisztán és egyértelműen képviselik jellemük karakterisztikus vonásait. A tulajdonságok gyakran elmosódva, időnként ellentmondásosan jelennek meg azoknak a helyzeteknek a sokféleségében, melyekbe az embert élete sodorja. Mindenesetre az oszmán mentalitás, amely a Balkánról a Kárpát-medencére is áterjedt, és látens formában napjainkban is létezik, hatalmas lehetőséget kínál XX. és XXI. századi szélsőbaloldali és szélsőjobboldali politikusainknak arra, hogy radikális céljaik megvalósításához a cselekvésükön nem gondolkodó, az akollétnek és az utcaő eldobásának egyaránt örvendező emberekből akciócsoportokat és akciópártokat kovácsoljanak össze.

Vasáros András: Elnökválasztás Ausztriában

2016. július 8-án lejárt Heinz Fischer, Ausztria államfőjének második mandátuma, így nem indulhatott a mostani elnökválasztáson. Az osztrák alkotmány szerint a szövetségi államelnöknek csupán reprezentatív feladata és jogköre van, ő nevezi ki a parlamenti választásokon győztes párt vagy koalíció minisztereit, képviseli az Osztrák Szövetségi Köztársaságot külföldön (szigorúan igazodva a külügyminisztérium irányvonalához), beszédeket tart az állami ünnepeken, valamint ő az osztrák hadsereg főparancsnoka. Nem lehet tekintettel a pártérdekekre, ő az egész osztrák lakosságot képviseli. Szinte semmi jogköre, illetve bel- és külpolitikai mozgástere sincs azt kivéve, hogy joga van minden indoklás nélkül leváltani a kormányt, ezzel új parlamenti választásokat kezdeményezni, de ezzel a joggal 1945-óta még egyetlen elnök sem élt még. Nyugodtan ki lehet jelenteni tehát, hogy egy osztrák elnökválasztás szinte tét nélküli. A második köztársaság történetében eddig mindig a két nagy néppárt, a szociáldemokrata vagy a néppárt arra érdemes jelöltjeit választották meg elnöknek.

Az idei 13. közvetlen államfő választások első fordulójában, április 24-én hat jelölt indult: Irmgrad Griss (független jobboldali, volt alkotmánybírósági elnök), Norbert Hofer (FPÖ – szélsőjobboldali Szabadság Párt), Rudolf Hudstorfer (szociáldemokrata SPÖ, volt szociális miniszter), Andreas Kohl (konzervatív ÖVP, volt parlamenti elnök), Richard Lugner (független) és Alexander van der Bellen (papíron független, de az osztrák Zöldpárt volt elnöke és tagja). Az első forduló végeredménye mindenkit meglepett, hiszen az SPÖ és ÖVP jelöltjei holtversenyben végeztek (11%-11%-al) a harmadik helyezett Irmgrad Griss mögött, a második van der Bellen (21%), a nyertes pedig Hofer lett 35%-al. Ez kisebb politikai földrengést okozott Ausztriában. Werner Faymann lemondott a szociáldemokrata partelnökségről, ezzel a kormányfői pozícióról is, és helyét Christian Kern vette át az SPÖ és a kormány élén. Az ÖVP-ban is komoly viták indultak meg arról, hogy kell-e nagykoalíció.

A második fordulóban (hiszen egyetlen jelölt sem kapta meg az első körben a szavatok 50%+1-et) már csak Hofer és van der Bellen indulhatott.

Az a Norbert Hofer, aki úgy akar a hadsereg főparancsnoka lenni, hogy jómaga soha nem volt katona, sőt még a civil szolgálat alól is kihúzta magát; aki igazi apparátcsikként kiszolgálta Haidert, most pedig Strachét aki Szabadságpárt elnökségét 2005-ben egy belső puccsal szerezte meg. Az a Hofer aki a hatalomváltás után a Szabadságpárttal együtt a korábbinál is szélsőségesebb és rasszistább hangnemet ütött meg, majd a választási kudarc eredmények láttán Herbert Kickl főtitkárral együtt meggyőzte Strachét, hogy váltsanak mérsékeltbb hangnemre, és a gazdasági válságot meglovagolva a társadalmi igazságtalanság és jólét kérdéseit súlykolva igyekezzenek csökkenteni a demokratikus pártok befolyását.

Az az Alexander van der Bellen, aki szociáldemokrata SPÖ-tag volt, aki megalakította a Zöldpártot, aki egyetemi tanár, közgazdász professzor és új pártja magalakulása óta a mai napig az ellenzék soraiban vívta politikai szélmalomharcát.

A második forduló választási kampányában Hofer szinte azonnal elővette a furkósbotot,

megígérve, hogy megválasztása esetén leváltja a jelenlegi kormányt. Megpendítette a szélsőjobboldal Európa-szkeptikus húrjait is, kilátásba helyezve egy „Öxit” népszavazást.

Van der Bellen az integrációt hangsúlyozta, hogy minden osztrák államfője lesz, és hogy Ausztria természetesen Európa része és az is kell, hogy maradjon, a belpolitikai problémák kapcsán pusztán erősebb felügyeletet ígért a kormány felett, amit viszont nem részletezett.

A 2016. május 22-ei második forduló eredménye szintén sokkolta az osztrákokat, de nem csak őket, szinte egész Európát. Egy nacionalista, populista, szélsőjobboldali politikus nyerte meg a választásokat 52%-al 48% ellenében! Ugyanakkor minden választási szakértő felhívta a figyelmet arra, hogy meg kell várni a 460.000 levélben feladott szavazat megszámlálását is, amely döntő lehet. Az is lett, a hétfői borítéknyitás után megfordult a végeredmény és 50,35%-al nyert van der Bellen.

A Szabadságpárt igazi szárnalmas vesztésként megtámadta az eredményt az osztrák alkotmánybíróság előtt, a választási törvények, kifejezetten a levélben leadott szavazatok törvénytelen kezelése ürügyével. Egy relatíve rövid nyilvános meghallgatás után az alkotmánybíróság igazat adott a Szabadságpárt kérelmének, hangsúlyozva, hogy ugyan nem találtak választási csalásra utaló nyomot, de a választási törvények be nem tartása erre elvben lehetőséget adott.

Ez a döntés viszont közigazgatási válságot okozott Ausztriában, hiszen az alkotmánybíróság indokolásából kiderült, hogy nem csak törvénytelenül, már vasárnap felbontották a levélszavazatokat – mondván, hogy különben nem lesznek készen hétfőre –, de azokat helyenként egyedül a szavazatszámoló bizottság elnöke számolta meg a bizottsági tagok távollétében. Az is kiderült, hogy az előzetes adatokat – egy évek során át követett törvénytelen gyakorlat szerint – a belügyminisztérium jóval az urnazárások előtt kiadta az osztrák távirati irodának, amely azt továbbította a közmédiáknak. Így az osztrák belügyminiszter kénytelen volt megismételt elnökválasztást kiírni 2016 október 2-ára. Jelenleg a parlamenti elnök asszony Doris Bures (SPÖ) és két helyettese, Karlheinz Kopf (ÖVP) és az elnöki pozícióra aspiráló Norbert Hofer (FPÖ) látják el ideiglenesen a szövetségi államfő feladatait.

Az osztrákok fele valóban rasszista, homofób, radikális jobboldali vagy neonáci volna? Ausztriában évtizedeken át nagykoalíció gyakorolta a végrehajtó hatalmat. Tagjai békésen építgették megélhetési politikus karrierjeiket. A szükséges reformok elmaradtak, vagy rossz kompromisszumokba fulladtak. A gazdasági, a pénzügyi és a menekültügyi válság kapcsán hibás, elkésett és végrehajthatatlan intézkedéseket hoztak. Nos ezt a tekli-meklit unta meg a választópolgár, aki nem tájékozódik, csak elfogadja a legjobban tálalt politikai fogásokat, jelesül az ördögi érzékkel, pontossággal és kíméletlenséggel jelentkező szélsőjobboldalét is. Az általános tájékozatlanságból persze az osztrák FPÖ-n kívül vígan megél német AfD, a francia FN, a brit UKIP, a Jobbik és legfőképpen a jelenlegi magyar kormánypárt. Hová vezet ez? Ausztriában is odáig süllyed, hogy megmutassa az öklét Brüsszelnek?

Mindenesetre október 2-án az osztrák választóknak arra a kérdésre kell válaszolniuk: tényleg egy rasszista, homofób és szélsőjobboldali államelnököt kívánnak?

Szomorú trópusok II.

Egy olyan bennszülött, aki még a kőkorszakban él, megsejtette, hogy a megértés nagy eszközével, még ha nem érti is igazában, legalább más célokat elérhet – írja a *Szomorú trópusok*-ban Claude Lévi-Strauss. – Elvégre ezer és ezer éven át úgy élt és a világ nagy részében még ma is úgy él az írás, mint olyan társadalmak intézménye, amelyek tagjainak nagy többsége nem tud élni vele. A Kelet-Pakisztánban fekvő Csittagong körül a dombok falvait, ahol tartózkodtam, analfabéták lakják; de minden faluban él egy írnok, aki az egyének és a közösség mellett gyakorolja a hivatását. Mindnyájan ismerik az írást, és szükség esetén használják is, de csak a rajzát ismerik, mint valami idegen közvetítőt, akivel azért szóban érintkeznek. Nos, az írnok ritkán hivatalnok-ember vagy a csoport alkalmazottja: a tudománya hatalommal párosul, úgyhogy gyakran az írnok és az uzsorás is ugyanabban a személyben egyesül, nem mintha az utóbbi mesterség folytatásához szüksége lenne írásra-olvasásra; de hát így adódott, két jogcíme is van, hogy őneki legyen *befolyása* az emberekre.

Furcsa dolog az írás. Azt hihetné az ember, hogy megjelenése szükségképpen mély változásokat okozott az emberiség létfeltételeiben; és ezek az átalakulások nyilván szellemi természetűek lehettek. Az írástudás csodálatosan megsokszorozza az embereknek azt a képességét, hogy megőrizték az ismereteket. Szívesen fognánk fel úgy is, mint holmi mesterséges emlékezetet, amely ha kifejlődik, jobban megértjük a múltat, tehát nagyobb szakértelemmel szervezhetjük a jelent és a jövőt is. Miután minden ismérvet kiküszöböltünk, amit azért hoztak fel, hogy megkülönböztessük a barbárságot a civilizációtól, legalább ezt az egyet szeretnénk megtartani: vannak írástudó és nem írástudó népek; az előbbieket képesek rá, hogy felhalmozzák a régi ismereteket, és egyre gyorsabban haladjanak a kitűzött cél felé, az utóbbiak meg képtelenek rá, hogy megőrizték a múltat azon a mezsgyén túl, amit az egyéni emlékezet még rögzíteni tud, és egy hullámzó történelem foglyai maradnak, amelyből mindig hiányzik a kezdet, és hiányzik a terv tartós tudata.

De abból, amit az írásról és a fejlődésben betöltött szerepéről tudunk, semmi sem igazolja ezt a szemléletet. Az emberiség történetének egyik legtalálékonyabb szakasza az újabb kőkorszak eljövételének idejére tehető: ekkor kezdődik a földművelés, az állatok megszelídítése és sok más eljárás. Csak úgy juthattak el idáig, hogy kis emberközösségek évezredek át folytatták a megfigyelést, kísérleteztek, és továbbadták elmélkedéseik gyümölcsét. Ez a hatalmas vállalkozás kárlehetetlen logikával és azzal a folyamatossággal ment végbe, amit a siker is tanúsít, pedig akkor még ismeretlen volt az írás. Ha az időszámításunk előtti IV. és III. évezred közt jelent meg, akkor a csiszolt kőkorszak forradalmának már egy távoli (és kétségkívül közvetett) eredményét kell látnunk benne, de semmiképpen sem az egyik feltételét. Vajon milyen nagy újdonsághoz fűződik az írás? A technika terén aligha hivatkozhatunk másra, csak az építőművészetre. De az egyiptomiak vagy a sumérok építészete nem állt magasabban egyes amerikaiak alkotásainál, akik felfedezésük idején még nem ismerték az írást. Fordítva pedig az írás kitalálásától a modern tudomány megszületéséig a nyugati világ olyan ötezer-valahány évet élt át, amely alatt az ismeretei inkább hullámzottak, mint növekedtek. Gyakran megfigyelték, hogy egy görög vagy római

állampolgár és egy XVIII. századi európai polgár életmódja közt *nem* volt nagy különbség. Az újabb kőkorszakban az írás segítségével nélkül is hatalmas lépteket tett az emberiség; nyugat történelmi civilizációi az írás ismeretében is sokáig pangtak. Nyilván nehezen képzelünk el a XIX. és XX. század tudományos kibontakozását az írás nélkül. De ez a szükséges feltétel bizonyára nem elegendő hozzá, hogy megmagyarázzuk.

Ha kapcsolatot akarunk teremteni az írás megjelenése és a civilizáció egyes jellemző vonásai közt, más irányban kell keresgelnünk. Egyetlen jelenség volt hűséges kísérője az írásnak: a városok és birodalmak kialakulása, vagyis jelentős számú egyén politikai rendszerbe illesztése és kasztokba, osztályokba való lépcsőzetes elrendezése. Mindenesetre ez az a tipikus fejlődés, amelynek Egyiptomtól Kínáig tanúi lehetünk abban az időben, amikor elkezdődik az írás: a jelek szerint mintha már akkor kedvezne az emberek kizsákmányolásának, mielőtt még szellemi világosságot gyújtana a fejekben. Ez a kizsákmányolás, amely a dolgozók ezreinek tömörítését tette lehetővé, hogy aztán elcsigázó munkára kényszerítse őket, jobban megmagyarázza az építőművészet megszületését, mint az imént elgondolt közvetlen viszony. Ha helyes a feltételezésem, be kell látnunk, hogy az írásbeli érintkezésnek az volt az elsődleges feladata, hogy megkönnyítse a leigázást. Az írás önzetlen célokra való használata, amikor szellemi és esztétikai kielégülést szolgál, csak másodlagos eredmény, ha ugyan – mint leggyakrabban – nem pusztán arra való eszköz lesz belőle, hogy erősítse, igazolja vagy elkendőzze a másfajta felhasználást.

Déliab

Jövendölés a világ végéről. Márk 13.

– Újlaki Bálint és Pécsi Tamás 1435 körül keletkezett első magyar nyelvű bibliafordításából –

1. És mikor kimene az templomból, monda őneki egy az tanejtványok közzől: Mester, tekéntsed, mely kövek és mely rakások.
2. És felelvén Jézsus, monda őneki: Látod e nagy rakásokat-e? Nem maradtatik kő kövön, ki nem megtöretik.
3. És mikor ülnö Olivetnak hegyén az templom ellen, kérdik őmagoknak Péter, és Jakab, és János, és Andorjás.
4. Uram, mondjad meg műnekönk, mikor ezek lesznek? És mely jelenség leszen, mikor mendezek kezdnek megtökéllentiek?
5. És felelvén Jézsus, kezdé nekik mondani: Lássátok, hogy valaki tütöket el ne hitessen.

6. Mert sokak jőnek én nevembe, mondván, mert én vagyok, és elhítenek sokakat.
7. Mikor kedig hallandotok hadakat és hadaknak híreket, ne féljete, mert ezeknek kell lenni; de nem legottan vége.
8. Mert támad nemzet nemzet ellen, és ország ország ellen, és lesznek földindulatok helyek szerént és éhségek. Ezek az sérelmeknek kezdeti.
9. Lássátok kedig tü tünönmagatokat, mert tanácsokban elárolnak tütöket, és az zsinagógákban megvernek, és királyok előtt és fejedelmek előtt állaptattok értem őnekik tanóságokra.
10. És minden nemzetekben előszer az evangéliomnak meg kell prédikáltatni.
11. És mikor viendnek tütöket megfogván, ne akarjatok gondolnotok, mit beszéljete, de mely lend adatván tünekte az időben, azt beszéljete; mert nem tü vagytok az beszélők, de az Szent Szellet.
12. Elárolja kedig atyafiú atyjafiát halálra, és atya fiát, és támadnak fiák szüléjek ellen, és halállal gyetrik azokat.
13. És lesztek gyűlöségben minden embereknek én nevemért, ki kedig végigállandja, az üdvözöl.
14. Mikor kedig látandjátok az pusztolatnak undokságát állani hol nem illik, ki olvassa, értse: Tahát kik Judeában vadnak, fussanak az hegyekre.
15. És ki az hajazaton, ne szálljon le és bemenjen ő házába, hogy elvegyen valamit ő házából.
16. És ki lend az mezőn, meg ne fordoljon hátmege ő ruháját felvenni.
17. Jaj kedig terheseeknek és szülőknek az napokban.
18. Imádkozjatok azért, hogy télbe ne legyenek ezek.
19. Lesznek kedig azok töredelmnek napi: olyak, melyek nem voltak teremtetnek kezdetétől fogván, kit szerzett Isten máiglan, és nem lesznek.
20. És ha nem Úr az napokat megrövidejtette volna, nem üdvözölt volna minden test; de az választottakért, kit választott, megrövidejtette az napokat.
21. És tahát, ha ki mondand tünekte: Im itt vagyon Kristus, ne higyjete.
22. Mert támadnak hamis Kristosok és hamis próféták, és adnak földi jelenségeket és mennyieket, és csudákat elhítre: ha lehetséges volna, az választottakat es.
23. Tü azért lássátok: íme eleve megmondottam tünekte mindeneket.
24. De az napokban az töredelmek után az nap megsetétől, és az hód nem adja ő világát.
25. És az mennyi csillagok lesznek lehullók, és az jószágok, vadnak mennyekben, megmozdoltatnak.
26. És tahát látják Embernek Fiát jőni mennyeknek ködiben, nagy tehetséggel és dicsőséggel.

27. És tehát ereszti ő angyalit, és egybe győjti ő választottit az négy szelektől fogván, földnek végétől fogván, mennyek magasságáiglan.
 28. Az figefáról kedig tanoljatok e példabeszédet. Mikor immár ű ágai meggyermekdedölnek, és levelei lendnek, esmerjétek, mert rokon vagy az nyár.
 29. Igyen es tü mikor látandjátok ezeket lenniek, tudjátok, mert rokon legyen es ajtótkban.
 30. Bizony mondom tünétek, mert nem múlik el e nemzet, mignem mindenek legyenek.
 31. Menny és föld elmúlnak, én igéim kedig el nem múlnak.
 32. Az napról kedig, avagy az időről senki sem tud, sem angyalok mennyben, sem Fiú, hanem csak Atya.
 33. Lássátok, vigyáztatok és imádkoztatok, mert nem tudjátok, mikor az idő legyen.
 34. Mert miként az ember, ki zarándoklani eredett, meghagyta ő házát és adta ő szolgálainak minden művelkedetnek tehetségét, és az ajtó tartónak parancsolt, hogy vigyázzon.
 35. Azért vigyáztatok, mert nem tudjátok, mikor jó az háznak ura, estve avagy éfélkoron, avagy tükszó koron, avagy hólval?
 36. Hogy mikor hirtelen jövend, ne leljen tűtöket aluván.
 37. Melyet kedig tünétek mondok, mindeneknek mondom: Vigyáztatok!
-

Ady Endre: A perc-emberkéek után

Otthon bolondját járja a világ,
Majmos, zavaros, perces, hittelen,
Nagy, súlyos álmok kiterítve lenn,
Fenn zúrös, olcsó, kis komédiák.

Magyar Bábelnek ostoba kora,
Ments, Atyaisten, hogy benne legyenek:
Engemet kötnek égbeli jegyek
S el kell hogy jöjjön nászaink sora.

Most perc-emberkéek dáridója tart,
De építésre készen a kövünk,

Nagyot végezni mégis mi jövünk,
Nagyot és szépet, emberit s magyart.

Robogok honról rejtett vonaton,
Ebek hazája ma, nem az enyém
S ha marad csak egy hívóm, szent legény,
Még a holttestem is ellopatom.

Ez a ricsaj majd dallá simul át,
Addig halottan avagy éberem
Pihenjen a szent láz s az értelem,
Míg eltűnnek a mai figurák.

Magyar leszek majd, hogyha akarom,
Ha nem sutáké lesz itt a világ
S fölcsap minden szent és igazi láng
Rejtekből avagy ravatalon.

Ady Endre: Megint sokan néznek

Megnézem magamat:
Megint sokan néznek:
Vagyok érdemeltje,
Vagyok-e valakije
E sokan-nézésnek?

Olyan messze esik
Tőlem már a hívság,
Hogyha megtörténnék,
Más akkor se volna, mint
Szomorú csacsiság.

Vén, léha életem,
Légy tanum e pörhöz,
Lásd, hogy időm örvény
S úgy futnak el napjaim,
Hogy nap napot tördöz.

Óh, milyen szamarak,
Kik úgy szólnak rólam,
Hogy a dolgom rendjén
S hogy csillámlón jól-vagyok
S testem-lelkem jól-van.

Édes barátság,
Kétkedő barátság,
Édes mégis-tartás,
Be jó, hogy napjaimat
Mégis-mégis tartják.

Sinistra körzet

A Wikipedián olvasható Bodor Ádám *Sinistra körzet* című könyvének részletes cselekménye. Ez nem azért érdekes elsősorban, mert az ismertető tele van pontatlanságokkal – mint például a főhős az erdeigyümölcs-begyűjtő központ „vezetője”, majd a körzetparancsnok „bizalmasa” lenne, vagy „udvarolna” valakinek is –, hanem mert ennek a műnek nincsen cselekménye. Andrej Bodor ugyanis azért érkezik a tiltott határövezetbe, hogy megkeresse és külföldre vigye fogadott fiát, Béla Bundesiant, akit meg is talál, ám akinek esze ágában sincs az apjával menni, inkább öngyilkos lesz. Íme, az antiregény anticselekménye.

Nem tudjuk miért üresedett ki a viszony a félig magyar apa és örmény mostohafia között, identitásuk teljesen bizonytalan – lényegtelen? – nem derül ki, honnan érkeznek és mivel foglalkoztak azelőtt. De hát mi előtt? Egy valódi antiregényhez méltóan a cselekmény ideje is homályos, arra csak a szörnyű romániai bányászjárásokra való utalásból értesülünk áttételesen. Még a helyszín tűnik a legbehatárolhatóbbnak, mert bár Sinistra folyó nem létezik, a körzet Románia Ukrajnával és Lengyelországgal határos területére esik. Segítségképpen a Beszkidek hegység is szóba kerül. Csakhogy nincs közös lengyel–román határ. Vagy lehet, hogy a román állam is, mint történelmi–földrajzi entitás fikció csupán?

A mű címe alatti műfaji meghatározás „egy regény fejezetei” is zavarba ejtő. A könyv lazán összefüggő epizódok fűzérének tűnik, ám ha azok „egy regény fejezetei”, akkor talán a regény még nem készült el. Elbeszéléseiben – amelyek közül nem egy önállóan is megállja a helyét – látszólag a bemutatott furcsa toposzok gördítik előre az anticselekményt, a mű valódi kötőanyagát azonban a táj jelenti. Bodor világában ugyanis csak a táj él, amíg az emberek tetszhalottak. A rideg havasok, amelyek örökkön felhőket görgetnek át a hegycsúcsokon, magukba ölelik és meggyógyítják az emberek által elpusztított világot. Míg a szereplők egyikének sincs valódi

története, addig a Sinistra-völgy évszakokhoz igazodó változásait a természetjáró legnagyobb hűségével – és érzékletes leírásokkal – örökíti meg a szerző.

A bodori világ szereplői egytől egyig az emberi lét két lábon járó cáfolatai, amennyiben gondolkodás nélkül teljesítik a hatalom parancsait, amelyek pusztán a hatalom fenntartását célozzák. A Sinistra körzetben az emberek foglalkozását nem a tudásuk, hanem a beosztásuk határozza meg. Nincsenek illúzióik, csak a legegységibb ösztöneik működnek, és még csak nem is az őskor színvonalán élnek – mint az a viszonyaikból következne –, hanem valahol az emberré válás kezdetének küszöbén, mert hiszen a neandervölgyiek – velük ellentétben – ismerték az együttérzést, valamint az ebből fakadó segítőkészséget, és meggyászolták a halottaikat.

A könyv építése látszólag García Márquezre emlékeztető visszatérő motívumokkal történik, mint az a Piú Borcan ezredes holttestével, majd a denevérré váló fekete bőresernyőjével való játék során is megfigyelhető. Csakhogy míg a kolumbiai író korai műveinek kedvelt főhőse az „ezredes”, Bodornál lépten-nyomon e rang viselőibe botlunk, a sokadik, a kantinos esetében a narrátor meg is jegyzi: „ő is ezredes”. García Márqueznél a táj, az őserdő buja fejlődése az emberek termékenységében folytatódik tovább, akiknek még a vérfertőzést is megbocsátjuk, a Sinistra vidéki szexuális kihágások ellenben a hanyatlást segítik elő. Az a végtelen elidegenedés, amely nélkül nem lehetne olyan égbekiáltó gaztetteket elkövetni, mint a karóba húzást, az elevenen elégetést vagy a mezítelenre vetkőzött szerető cserbenhagyását, már-már a Varlam Salamov látgertörténeteinek depressziójához vezetne, ha az író nem oldaná lépten-nyomon mesévé antitörténetét a jellegzetes toposzok, az óriás, a törpe, a vadász és a madárijesztő megjelenítésével. Az a kiáltás tör fel a torkunkból, ami a Samuel Becket *Trilógiájába* való betekintéskor: nem, nem és nem ilyen embertelen a világ – nem lehetünk ilyen szörnyetegek.

Vagy mégis? A *Sinistra körzet*ben közölt fejezetek csupán egy nagyobb regény epizódjai, amelynek mi, az olvasók vagyunk a szereplői, és mindnyájunknak megvan a maga „körzete”? Vajon hány parancsot teljesítettünk gondolkodás nélkül, mi az a határ, amelyen túl már nem figyelünk a politikára, és mennyiben vagyunk egyszerű építőkövei a megszűnni nem akaró kelet-európai totalitarizmusnak, amelyben elmosódnak a földrajzi nevek és az erkölcsi határok? Bodor Ádám döbbenetes torzójával nem a mi csipkerózsika álmát alvó lelkiismeretünket ébreszti fel? (Bodor Ádám: *Sinistra körzet*, Magvető, 2013)

Bodor Ádám: Gábrriel Dunka nevenapja

– a 13. részlet a **Sinistra körzet** című regény fejezeteiből –

Gábrriel Dunka meztelen nőt életében először harminchét éves korában látott. Igaz, törpe volt. Az épülőfélben lévő sinistrai börtönből a néptelen országúton hazafelé tartott piros furgonjával,

amikor Elvira Spiridon leintette. Aznap kora hajnaltól havas eső zuhogott, a patak menti fenyők, kutyabengék közé nyirkos köd ereszkedett, széltől hajtott foszlányok húztak át az út fölött; közöttük porcelános fénnel az ázott asszony alakja csillogott. Nem volt rajta semmi ruha, csak súlyos haja tapadt, mint szakadozott rossz sál a nyakára. Combja, ágyéka mintha kivirult volna a tavaszi fergetegben, fenyőtűvel, kék, fehér és sárga virágszirommal volt tele.

Gábriel Dunka látásból ismerte az asszonyt, aki a Baba Rotunda-hágón lakott, és gombás tarisznyákkal, áfonyás, szedres puttonyokkal a hátán a gyümölcsbegyűjtő felé menet néha elhaladt a kerítése előtt. Arra azért soha nem gondolt, hogy egyszer meztelenül integetve pont rá vár majd az országút mentén. Nem szívesen ugyan, de fölvette.

Nem maga mellé ültette a vezetőfülkébe – a raktérre, az ablaküveg szállítására szolgáló léckeretek közé fektette, nehogy valaki meglássa. A furgon nem a sajátja volt, ő csak üveglapot szállított a Dobrin Cityben levő műhelye és a sinistrai építőtelep között; a börtönigazgatóság és a hegyivadász-parancsnok külön engedélyével furikázott az utakon. Furcsán vette volna ki magát, ha valami hatósági ember vagy akár csak egy helybeli paraszt meglátja, hogy szolgálati idő alatt, a sárga rendszámú hivatalos kocsival meztelen nőket fuvaroz. Elvira Spiridont a lécek mellé nyújtóztatta, és rácsapta az ajtót.

Gábriel Dunka a nőnek a hasáig ért, most kissé megszedült, hogy a köldökszaggal együtt szívta be róla az eső illatát.

Amint hazaérkezett – egyszerű, kopár falusi udvaron lakott egy fészerben, amely egyúttal műhelyül is szolgált –, egyenesen az ajtónak farolt, hogy az asszony feltűnés nélkül bejuthasson. Tudta, a patak túlsó partjáról szomszédai minden mozdulatát távcsövön figyelik; aligha lehet betelni egy törpe látványával.

Amint az sejthető volt, Elvira Spiridon nem járt a legisztább utakon. Aznap reggel társával megpróbált kiszökni az országból, de számára már a kezdet kezdetén balul ütött ki a dolog. Mustafa Mukkerman, a török kamionos, aki a Beszkidekből fagyasztott birkát szállított a Balkán déli csücskei felé, és a kampókon lógó húсок között, úgy mellékesen, néha mindenre elszánt embereket is kicsempészett, őt nem vette föl. Beszálláskor derült ki, a sofőr még régen megesküdött, nőt nem szállít; egyszer valami néember idegességében telepizskolta neki az egész kocsit. Úgyhogy társa, Andrej, az útkaparó elment, ő, Elvira Spiridon ott maradt az úton, ráadásul anyaszült meztelenül.

Aznap kora hajnaltól esett az eső, a kamionra várakozó Andrej Bodor és Elvira Spiridon meztelenre vetkőzött, hiszen ázott ruhával nem ülhetek be a zúzmarás, fekete éjszakába, az maga a halál. A ruhát tehát egyazon, külön erre a célra magukkal hozott fóliatasakba gyömöszölték, azzal, hogy majd útközben, a raktéren felöltöznek. Az asszony kis ideig huzakodott ugyan a sofőrrel, de mindhiába. Mire észbe kapott, a kamion Andrejval és a becsomagolt ruhákkal máris tovagurult. El délnek, a Balkán felé, amerre éjjel és nappal a szabadság fényei villóznak. Elvira Spiridon ott maradt meztelenül a nagy szürke köd kellős közepén.

Egy darabig bőgött, aztán erőt vett magán, tépett egy örökzöld repkénylevelet, és a hasa alá biggyesztette. Biztos régi képeken láthatott ilyesmit. De hát a szél hamar lekapta a levelet onnan.

Elvira Spiridon fenyők, csupasz nyírek, kutyabengék között kóborolt fél délelőtt, mignem a város felől, a köd mélyén föltűnt az üveges törpe furgonja, lökhárítóján a messzire világító sárga

kormányzati rendszámmal. Nem tévedhetett, a hegyivadások járművein kívül, amelyeket köhögő hangjukról messziről föl lehetett ismerni, ez az egy piros, félig-meddig civil külsejű gépjármű futott az egész hegyvidéki körzetben. Az asszony hajnalban már látta Sinistra felé menet, tudta, valamikor a délelőtt folyamán visszatér.

Gábriel Dunka szokatlan termete ellenére állami alkalmazott, iparosember volt. Az akkor épülő sinistrai börtön ablakaira ő homályosította az üveget. Valahányszor egy-egy adaggal elkészült – hetenként harmincöt-negyven ablakra valóval –, a rakománnyal ő maga indult a helyszínre. Fészere közepén hatalmas, homokkal tele láda állt, a homok alatt síküveg lapult. A törpe mezítlábasan addig sétált a ládában, amíg léptei alatt az üveg átlátszatlanra karcolózott.

A láda mellett is halomban állt a homok, Gábriel Dunka Elvira Spiridonra arra fektette.

– Türelmét fogom kérni – mondta neki halkán, elfogódott hangon –, mindjárt keresek magának egy-két megfelelő ruhadarabot.

Félig kettőbe tépett egy barna papírzsákot, amit addig a padlón szőnyegnek tartott, kibontotta, és a nőt betakarta vele. Elvira Spiridon réseiből, zugaiból még mindig esővíz szivárgott, szétfutott alatta a homokon.

– Maga igazán nagyon rendes – jegyezte meg Elvira Spiridon. – Bajban ismerni meg az embert.

– A baj, az megvan – hagyta rá a törpe. – Azért is *144* megkérem, ne nagyon mozogjon, maradjon lehetőleg egyfolytában fekvé. Én ugyanis nem látzom ki az ablakon. Szomszédaim, ha bármi mozgást észlelnek, megtudnák, idegen van nálam.

Gábriel Dunka megtömte fűrészpórral, fenyőtobozzal a vaskályhát, begyűjtött, s később a lobogó rakásra még egy jókora hordódongát is dobott. Nemrég szüntették meg a közeli gyümölcsbegyűjtőt, s az udvarán roskadozó öreg hordókat hamarosan széthordták tüzelőnek. A donga most kékes-zöldes gáznyelveket eregetve, kábító gyümölcscillatot árasztva pattogott. A tépett papírzsák alatt Elvira Spiridon vacogott.

– Én már rég megszáradtam volna – jegyezte meg kissé zavartan Gábriel Dunka, félig-meddig tréfának szánva. Mivelhogy kisebb vagyok. Természetesen, a kisebb dolog, például a törpe, hamarabb szárad.

– Máris tanultam valamit – hallatszott Elvira Spiridon hangja a papírzsák alól. – Na de azért az, hogy törpe, az talán túlzás.

Gábriel Dunka minden vagyonát egy elnyűtt, kopott vulkánfíber bőröndben tartotta, amely polcként szolgált fekhelye és a fészker nyirkos fala között. Most fölnyitotta, belekotort, könyökig elmerülve a sok szürke-sárga foltos, bogárjárta, egérszagú ruhanemű között. Néhány darabot kiválasztott és maga mellé készítet.

– Van elem a rádiójában? – kérdezte váratlanul Elvira Spiridon. – Talán bemondanak majd valamit.

– Vanni van. De én szeretem hallani, ha valaki az udvaron át közeledik. Nem kizárt, szomszédaim mégiscsak gyanút fogtak.

– Én nem félek maga mellett. Bármilyen történések, biztos kitalál valamit. Ne vegye sértésnek, ahogy elnézem magát, talpig férfi.

– Kösz. Tudja, néha meglátogat egy-két ezredes, kíváncsiak, hogyan készül, mitől lesz olyan párás, hamvas az ablaküveg.

– Ó.

– Azért nem túl gyakran. Mindenesetre, ha sor kerülne egy ilyen megjelenésre, ne látszódjék ki magából semmi. Még a szuszogás is legyen mellőzve.

Gábriel Dunka fölnyalábolta a halom kiválogatott ruhát, és Elvira Spiridon elé borította. Föllebbentette az asszonyról a foszlott papírlapedőt, és nekilátott, hogy felöltöztesse. Egy pántos rövidnadrággal próbálkozott először, de bárhogy is erőltette, az egyik lábon is csak a térd alá jutott el vele.

– Sejtettem, nem lesz jó magára. De az ember nem adja fel csak úgy, láthatlanban. És bocsásson meg, most nagyon furcsán érzem magam. Gondolom, attól, hogy a bőréhez értem. Gyönyörteli érzés, kicsit szédülök most. Az is lehet, mindjárt megfulladok.

Eltávolodott az asszony közeléből, a vízzel teli vödör fölé hajolt, egész arcával megmerítkezve hatalmas kortyokkal lefetyelt. Nem törülközött meg, hagyta, csorogjon végig a víz a nyakán.

Elvira Spiridon maga kezdett öltözködni, egyik, majd másik lábára is egy-egy egész nadrágot húzott, két zubbonyt az ujjuknál fogva összekötözött, és betakarta magát.

A törpe edényeket csörgetve foglalatoskodott. Egy lábasba vizet készített, a kályha mellett állva kivárta, míg forrni kezd, akkor telehintette száraz áfonyalevével. Egy ideig állni hagyta, majd két bádogcsuporba osztotta. A kész teába jócskán töltött egy kék címkés literes üvegből. Kék denaturált szesz volt benne. Végül az egyik gőzölgő csuprot Elvira Spiridon keze ügyében a homokba állította.

– Proszit. Isten hozta. A fennvaló akarhatta, hogy így történjék.

– Egészségére, Dunka úr. Úgy tudom, valamikor mostanság van Gábriel napja.

– Az könnyen meglehet.

– Remélem, nem leszek terhére.

– Ha nem mozog, akkor azt hiszem, nem nagyon. Akkor addig marad, amíg jól érzi magát. Vagy amíg nekem kell távoznom innen. Ez hamarosan bekövetkezhet.

– Igazán sajnálnám.

– Pedig előfordulhat, egy szép napon elmegyek. Nem a messzi délre, kedves Elvira, hanem bennlakónak a sinistrai múzeumba. Nemrég eladtam magam nekik, én most már az övék vagyok, hozzájuk tartozom. Eladtam a csontvázamat a természetrajzi gyűjteménynek. Tudja, azok szeretik beszerezni az ilyesmiket. És ami nem mellékes: előre kifizették.

– Ó, magam is hallottam, a múzeum telis-tele sok eredeti holmival.

– Nos, igen. És gondolom, biztos majd ők is futnak a pénzük után. Kérdés: megvárják-e, amíg annak rendje-módja szerint földobom a tappancsot. Ki tudja, egy szép napon értem jönnek. Ízlik a tea?

– Épp dicsérni akartam.

– Akkor talán jobb is, ha most elhallgatunk. Az üvegnek is füle van.

Odakünn alkonyodott, bekéültek az apró ablakok. Gábriel Dunka megvárta, amíg annyira besötétül, hogy arca tükröződni kezd az üvegen, akkor föllobbantott egy gallyat, lángjánál gyertyát gyújtott. Megborotválkozott, nedves bőrén eldörzsölt egy fél marék kakukkfüvet. Régi, sárgás, puhára mosott ingecskét vett magára, és régi iskolai egyenruhája zubbonyát, ami ráncosan, gyűrötten évek óta hevert a bőrönd fenekén. Elérkezett a nap, amikor újra magára ölthette.

– Biztos látja, izgulok egy kicsit – suttogta. – Ma este először leszek nővel. Nézze csak, még a haj is remeg a fejemen.

– Semmi ok az idegességre – felelte Elvira Spiridon –, nem olyan tudomisen milyen, különös ügy. Hallomásból azért bizonyára tudja, miből is áll a dolog.

– Szégyenszemre, meglehetősen járatlan vagyok. Pedig a törpéknek meglehetősen jó a híruk.

– Éppen ezért nyugodjék meg. Gondoljon csak arra, magam is kutya helyzetben vagyok.

Gábriel Dunka megremegett, nagyot sóhajtott. Kétségkívül, a papírzsák alól az asszonyi bőr egy-egy nyugtalanító fehér foltja egészen más volt, mint a legelső látomás: amikor az asszony csatakosan, félelemtől lila állal, kifehéredett orral, vértelen fülcimpákkal az országúton elébe állt.

– Ne vegye parasztságnak – szólalt meg újra halkán, felindultan –, de most kis időre magára hagyom. Csak akkor térek vissza, ha megnyugodtam. Nem tudom, mi van velem, de el kell mennem, mert rettentő furán érzem magam. Félek, még megölöm magam.

– Jól van, Dunka úr, menjen. Fújja ki magát. Ha megengedi, míg maga oda lesz, néha töltök magamnak. Mire hazatér, bemelegszem.

Dobrin City egyetlen főutcáját, amely a völgy alján a patak vonalát követve kanyargott a hágó felé, már évek óta nem világították. Errefele az emberek, ha sötétben találkoztak, a szagukról ismerték föl egymást. Gábriel Dunkáról, aki a távoli fényektől derengő pocsolyák között botorkált, messziről azt lehetett hinni, egy kutya. Csak a léptei cuppogtak a sárban másként.

Kisétált a faluból, a természetvédelmi terület bejáratáig, ahol a sorompó s mellette az őrszoba állt. Máskor is előfordult, hogy Gábriel Dunka fölkereste Jean Tomoioaga ezredesét, aki évek óta egymaga szolgált a poszton, és az őrszobán lakott. Ha megjelent nála a törpe, az ezredes rendszerint padlóra terítette zöld-fehér kockás ingét, előkerült a néhány házilag faragott sakkfigura, különleges színű kavics, s ők lejátsoztak néhány parti sakkot.

Most is így történt, de Gábriel Dunka szemmel láthatóan hamar belefáradt a játékba. Jean Tomoioaga ezredes észre is vette, máshol jár az esze, és elnézően figyelmeztette tévedéseire. Így is aznap este a törpe minden játszmát elveszített.

– Semmi értelme a játéknak – tette szavá a dolgot Jean Tomoioaga ezredes. – Csak tönkreverlek. Mondd, mi bajod?

– Remélem, őszintén érdeklődsz, s akkor én sem hallgatok. Azért is kereslek most, késő este. Tudod, jelteni kellene valamit.

– Bennfentes vagy, magad is megteheted...

– Most azonnal Sinistrára kellene utazni a hírral, márpedig én a furgont napszállta után nem használhatom. A dolog sürgős: határátlépési ügy.

– Jó, majd gondolkozom.

– Nem majd, hanem most. Az illető nagyon rosszban sántikálhatott, még ruha sincs rajta. Nálam található a műhelyben. Tegyéél valamit, hogy azonnal vigyék onnan.

Dobrinban Elvira Spiridont legutoljára Géza Kökény látta. De sok öröme neki sem tellett benne. Mintha még mindig attól tartana, a szomszédok figyelik, az asszony négykézláb, csodálatos hasát a földnek fordítva baktatott elő a törpe műhelyéből, a szobor mellett várakozó terepjáró felé.

Gábriel Dunkát, amikor nemsokára hazatért, fészereiben újra az üveglapok rideg csöndje fogadta. Az ázott bőr, haj és a titkos rések illata ajtónyitáskor kiszabadult, s a Sinistra szele örökre magával ragadta.

(A szöveg a Petőfi Irodalmi Múzeum honlapjáról származik)

Kaiser László: Nem őrzök semmit

Nem őrzök semmit,
mert nincs miért,
nem látok sehol
kincseket,
hamis a kép
mindenütt,
tárgyak vannak
és nincs műremek,
talán egy kéz,
kicsiny vagy reszketeg,
talán maradok még –
veled és neked.

Kaiser László: Ady Endre születésnapján

Ne adjon feloldozást
a pohár bor, semmi.
Nem adhat föloldozást
a csak lenni, a nem keresni.
Ne adjon föloldozást
a muszáj-menekülni –
nem muszáj a Semmi:
hanyatló árnyék ha óriási,
félni tanít – meg lenni!

Lukáts János: Holnap előtt

Napok óta köd ülte meg a völgyet, a köd magába ölelte a neszeket, az illatokat. A füveken és a bokrokon páracseppek csillogtak. Az eget nem látta már egy ideje, felhők szürkültek a világ fölött, a hideg éjszakákon néha előfénylett egy-egy csillag.

B. alig mozdult el a félhomályos tisztásról, a tisztás közel volt a szállásához, és közel a forráshoz, de távol az úttól, amely a völgy alján kanyargott, és távol a csúcstól, ahol a ködben nem látott semmit, de őt megláthatták. Időnként nagyot sóhajtott, már szinte horkantott, ilyenkor ködgomoly szakadt ki a száján. A horkantás elhalt a csöndben, a ködgomoly a nedves párában.

Nem evett két napja, a völgy alján idegeneket látott, nem volt kedve arra járni. Ha ivott, sokáig nézegette a forrás tükrét, látta a fejét, ismerős szakállát, tudta, hogy saját magát látja. Reggel fölébredt, naphosszat hevert, időnként ellátogatott az óriási tölgyfához, megfente benne a homlokát, nézte, miként húzódnak át az árnyékok a völgy egyik oldaláról a másikra, mikor aztán a fény kihunyt, álomra hajtotta a fejét. Hogy mi történt vele alvás előtt, erről semmit sem tudott. Meg arról sem, mi lesz a következő alvás után. És ha tudott is valamit, ezek kusza képek voltak, különös neszek, tűnő illatok. A saját képét, saját testének illatát, és a maga zörejeit ismerte. Más illatoktól és más zörejektől félt, ezek idegenek voltak. Talán nem is az illattól és a zörejtől félt, hiszen nem volt a völgyben nála erősebb. Az idegenségtől félt.

Régen sokan laktak a völgyben hozzá hasonló, kisebbek is, nagyobbak is, de erősebb nem volt egy sem. Ő volt a legerősebb már régen. Régen, vagyis sok alvással ezelőtt, sok csillaggal és hajnalokkal korábban. Voltak többen, hasonló illatokkal és hasonló zörejekkel. A harc meg olyan volt, hogy közlőről egymásra horkantottak, az egyik aztán mindig elment a horkantás után. Volt olyan, hogy hozzá hasonló is élt itt vele, az ő tisztásán, vagy ő egy másik hasonlóan a tisztásán. Együtt járták a rétet, a völgyet, még a lankásabb domboldalakra is fölmentek. Időnként

lerohantak a völgybe, ez jó volt, lábuk alatt dobogott a föld. Aztán egyre kevesebben lettek, a hasonlók lassan eltűnedeztek, volt, akivel valami szörnyű dolog történt. B. nem tudta, mi az, ami történt velük, de akkor elmenekült messzire, a völgy legmélyére. Amikor visszatért, már nem volt ott a hasonló, akivel a szörnyű dolog történt. Talán meg se történt. A szörnyű dolog mindig akkor történt, amikor az idegenek jöttek. Az idegenek hangosak voltak, és saját szaguk volt. És másképpen is jártak, mint ő meg a hozzá hasonlók.

Egy reggel B. látott egy különös idegent. Kisebbs volt, mint a többi idegen, ott jött a patak partján, ivott a patakból, és akkor B. úgy látta, egészen olyan volt, mint ő, aztán már nem ivott, és akkor már másnak látta az idegent. Az apró idegennek nem volt szakálla, szembe fordult B-vel, néztek egymásra. Nem horkantott, másmilyen hangot sem adott, B. nem félt az apró idegentől, és az idegen se félt B-től. Aztán az apró idegen közelebb lépett, és jól megnézte magának B-t. De B. nem akarta, hogy közelebb kerüljön hozzá. Akkor horkantott egyet, erre a másik megállt, és lassan hátrálni kezdett. Eltűnt az ösvényen, utána összecsukódtak a bokrok. B. eddig minden idegentől elhúzódott, vagy megtámadta őket. Ezt az apró idegent másfélének gondolta. Utána indult az ösvényen, érezte testének gyenge illatát, hallotta a bokrok zörgését. Az ösvény lefelé vezetett, a völgynek. Ott egy szállást látott B., a szállásnak nagy fekete bejárata volt, idegenek jöttek ki, és mentek be rajta. Hangosak voltak, és erős volt a szaguk. Sok volt az idegen, és B. érezte a levegőben a szörnyű dolgok szagát. A fekete szájú szállás előtt ott látta az apró idegent, aki visszanézett az ösvényre, intett is B. felé. Aztán elvegyült az idegenek között. B. csak állt mozdulatlanul. Nem szabad többet odamennie, ezt érezte, félelem kezdett bujkálni benne. Nem akart félni, itt akarta hagyni a félelmet, maga mögött. Visszafordult, és elindult a saját tisztása felé.

Aludt néhányat, keveset evett, a patak vize egyre hidegebb lett, őrajta a bunda egyre vastagabb. Éjszaka fényesen ragyogtak a csillagok. Egyik reggelre fehér lett az erdő, fehérék a fák, és fehér az ösvény, már csak a patak maradt fekete és fecsegő. Mikor egy alvás után B. ismét felébredt, már a patak is fehér volt és hallgatott. B. belehorkantott a fehérségbe, a ködgomolyag azonnal beleveszett. Az apró természetű idegen képe egyszerre megjelent előtte. Vajon neki is vastagabb lett a bundája, ő is kevesebbet eszik, és ő sem tud inni a patakból? Különös volt, amit B. érzett, a képek, amelyek sok alvással korábban voltak előtte, most megújulni látszottak, és megmozdultak. B. egyszerre látta az apró idegent, amint iszik, amint őrá néz, és amint eltűnik az ösvény bokrai közt. Úgy érezte, el kell indulnia az ösvényen, ment a fekete torkú szállás felé, lába a föld fehér bundájába süppedt, hangot nem hallott, de riasztó szagok keveredtek az orra előtt. Fölszegte a fejét, és tovább lépkedett. A szálláson most nem látott senki idegent.

Az ösvény itt sáros volt, kusza nyomok kavaroztak a lába előtt. Egyszerre meglátta az apró idegent, ő is észrevette B-t. Néhány lépést tettek egymás felé. Az idegen különös hangokat adott, amiket az idegenek szoktak, de ezek halk hangok voltak, B. nem ijedt meg tőlük, a hangok jó érzéssel töltötték el. Az apró idegen hátrább lépett, a szállás sötét szája felé, B. utána indult. A szállás torkában megállt, tudta, nem szabad tovább mennie. Az apró idegen csak nézte B-t, a fejével bólogatott, aztán a szállás falához lépett. A nap sugarai éppen idáig kúsztak be a szállásra, beljebb már teljes homály volt. A falon nagy, furcsa folt sötétlett, fekete és vörös színű folt, az apró idegen sok-sok hangot adott, és egy szenes faággal egyre nagyobbította a foltot a falon. Időnként hátrább lépett, aztán közelebb, ránézett B-re, a fejét már majdnem a homlokához érintette. Ez az idegen – B. így érezte – kezd ismeretlen lenni, akit jó volna megismerni, és megérteni a hangokat, amiket tőle hall.

Akkor az apró idegen megérintette B-t gyöngye lábával, amelyet magasan hordott, és B. nem horkantott ellene. Most a foltra mutatott a szállás homályos falán, és B. úgy érezte, mintha ő maga volna ott a falon. Olyan volt a folt színe, mint az ő bundája, olyan formájú a bozontos szakála, mint őneki. A foltnak nagy feje is volt, erős nyaka, hm... És minden, amit a folton látott, mintha őrajta lett volna. Csak állt B., a foltot nézte, amely a közönséges, hideg sziklafalon volt, de mégsem volt közönséges, hideg sziklafal, hanem több annál, mert magát látta ezen a sziklafalon. És az apró idegent, aki még mindig magasan hordott lábában tartotta a szenes faágat, a folt széleit még most is tovább feketítette. Aztán B-re nézett, eldobta a szenes faágat, ugrálni kezdett, és hangja mintha nagy örömet árult volna el. B. közelebb lépett a hideg sziklafalhoz, és akkor valami riasztót érzett, valami rettenetést. A bunda ott a folton, a falon, ott őrajta, olyan szagot árasztott, mint amilyenek a *szörnyű dolgot szokták* kíséreni. B. megborzongott, és hátrálépett, már nem akarta érteni, amit az apró idegentől hallott, már tudta, nem jó dolog, hogy ő ide került, az idegenek szállásának a falára, már tudta, a szörnyű dolog előre- küldte a szagát, és tudta, neki menekülnie kell innen, ha kedves az élete.

Az apró idegen közelről nézegette a foltot a falon, B. pedig eközben óvatosan kihátrált az idegenek szállásáról, a tisztáson volt ismét, ahol sok nyom mélyedt a sárba, szemét az ösvény felé emelte, és elindult vissza, a saját tisztása felé.

Egy alvás után aztán megint ott állt, a veszedelmes ösvény közepén. Szimatolt, és tétován lépkedett, csak keveset. Félt, ő, a legerősebb. A völgy felől, ahol az idegenek fekete torkú szállása volt, most riasztó kiáltásokat hallott. Lábát megfeszítette, és többet egy lépést sem tett előre. A fejét leszegte, szakála reszketett, a homloka megfeszült. És akkor egyszerre különös, vékony hangokat hallott, ismeretlen hangokat, amelyekből semmit sem értett. De mintha az apró idegen szájából szakadtak volna ki a hangok: – Ne bántsátok, ne bántsátok! – B. testén borzongás futott át, volt benne félelem, de volt jó érzés is, hogy a vékony hangokat újra hallotta.

De az apró idegen hangját elnyomta a felnőtt idegenek vad és kusza üvöltése. B. érezte, le-föl rohangálnak a völgyben, hallotta hangjukban a veszedelmet, és mintha a szörnyű dolgot érezné közeledni. Aztán egy kiáltás csapódott az arcába, erősebb a többinél: – Lerajzolta, lerajzolta. Bölény van a völgyben. Holnap megöljük!

Nándi Mihály: Az örök kulák

Alighanem Odüsszeuszt nevezhetjük a világirodalom első vállalkozójának. Az Odüsszeia XIX. énekében ezt olvashatjuk:

Mert nagyon ért a vagyonszerzéshez a földi halandók
közt Odüsszeusz, vele más ember vetekedni se tudna.”

A régi görögök tehát az anyagi értékszerzést az emberi lét céljának, mozgatórugójának tartották, amely az éppen Homérosz korában kiteljesedő gyarmatosításhoz, majd a történelemben páratlan kultúra kialakulásához, valamint a legfejlettebb politikai rendszer, a demokrácia létrehozásához vezetett. Habár az Odüsszeusz-féle vállalkozók a kereskedelem és az ajándékcseré mellett a kalózkodástól vagy a hadi portyázástól sem riadtak vissza, a fejedelmi illetve az arisztokrata házak kereslete elősegítette a kézművesség és az esztétikum csiszolódását. A gyarapodó javakat – legalábbis a bölcs királyok, mint Odüsszeusz – nem elherdálták, hanem alattvalóikra költötték középületek és csatornák építése révén, illetve a kincstárakban felhalmozták, mintegy központi tartalékot képezve.

„... s ő szállt le az apja magastetejű, tág
kamrájába, ahol halmokba hevert az arany s réz,
s öltöny a ládáknban, meg olaj, jóillatu, bőven.
Édesizű és régi nemes borral teli korsók
álltak az isteni s keveretlen drága itallal...”

(Homérosz: Odüsszeia, II. ének, a részleteket Devecseri Gábor fordította)

A vállalkozó király gazdagsága az állam gyarapodását jelezte, amelyre polgárai büszkék lehettek. Homérosz *Odüsszeiájában* teljes körűen bemutatta korának anyagi és erkölcsi viszonyait és az akháj időkbe visszanyúló mítoszait és hitvilágát (amelynek panteonját voltaképpen ő teremtette meg).

Bíró András *Zarándi* című kisregényében nem kisebb célt tűzött maga elé, mint hogy megrajzolja Magyarország képét a nagy gazdasági világválságtól a rendszerváltás koráig. Nagy ívű elképzelésének egy kisregény keretein belül leginkább mikrokozmoszá tömörödő szimbolikus történetábrázolással vagy parabolával tudott volna megfelelni, hogy elkerülje a sematizálás veszélyét. Bíró azonban a XX. század első felének anekdotázó stílusában indít, majd közhelyes szemléletanyagát egy rossz krimi panírjába és olájába fullasztja.

Főhőse, az idősebb Zarándi, egy – a nagy gazdasági világválságot az eladhatatlan terményeknek tárolók garmadáját építette kicselező – gazdatiszt, akit 1949-ben kuláknak minősítettek és bebörtönöztek. Vagy a fia, aki 1929-ben született és ad absurdum az apját kiközösítő rendszerben egyetemi végzettségre és minisztériumi osztályvezetői állásra tett szert? Mindenesetre a szerzőnek nagyon fontos a kulák-probléma, hiszen az apa halála kapcsán megjegyzi, hogy nem rehabilitálták és nem kértek tőle bocsánatot.

1956 után Bíró több mint harminc évet ugrik a történetben, még hozzá ilyenformán: „Az ifjú Zarándi maximalista révén túl sokat várt a 89-es rendszerváltástól. Abban reménykedett, hogy vele megszűntetik az egyetemeken a Rákosi által bevezetett felvételi rendszert és bizottságokat.” Ezeknek ugyanis, úgymond, az volt a céljuk, hogy „megakadályozzák az osztályidegen elemek bekerülését.” Vagyis a kulákokét.

A kisregényhős 1989-ben már hatvan éves. Ebben a korban inkább a nyugdíjával foglalkozik az ember, mint a továbbtanulással. Ráadásul az ifjú Zarándit a történet szerint 1953-ban felvették

a műegyetemre, amelyet kitüntetéssel el is végzett. A felvételi rendszerbeli politikai diszkrimináció valóban felháborító. Csakhogy a Bíró által átugrott harminc év alatt a felvételi bizottságok szerepe teljes mértékben az alkalmasság szűrésének irányába tolódott el. Köztudomású, hogy mennyire sokan dolgoznak nyugaton, és közismert, hogy ott milyen magasra értékelik a Magyarországon szerzett diplomát. De csak az 1990 előtti.

Végül az ifjú Zarándi – miután hatvan éves korában felhagyott az egyetemek iránti érdeklődéssel – vállalkozó lett. „Mi volt vállalkozásának célja és témája? – írja Bíró. – Ez ugyancsak maradjon titok, és különben sem vinné előbbre sem elbeszélésünket, sem pedig Zarándi boldogulását.” És valóban nem tudjuk meg, mivel foglalkozott a hős, csak azt, hogy csődbe ment, és öngyilkos lett. Vagy mégsem? Mert ez nem derül ki a munkából.

Az azonban igen, hogy Bírónak is szüksége van a „kulák”-ra, azaz a sztereotip ellenségre, akit az ő szemében – valamiképpen a mostani pártállami állásponthoz hasonlóan – a „vállalkozó” testesít meg. A vállalkozó, aki a szerző – vagy a szomszéd – perspektívájából irigylendő, mert jól megy neki, a diktatúra szemszögéből viszont veszélyes, mert önálló akarat űzi. Természetesen homéroszi tisztánlátás senkitől sem követelhető meg, ámde azt még egy irodalmár vagy egy politikus is felismerheti, hogy hazájának jóléte annak működő vállalkozásainak eredményéből következik. Ámde nálunk a „vállalkozó” szót az „adócsaló” és a „bűnöző” szinonimájának tekintik. E sztereotípiát az ezermilliárdokat elsikkasztó kormányzat is buzgón építi az adófizetők pénzéből finanszírozott lejárató propagandáival. Ez a kormányzat – a Bíró és mindannyiunk által gyűlölt Rákosi-rezsimhez hasonlóan – az utóbbi években vállalkozások légióit tette tönkre önkényuralmi eszközökkel, és nem kért tőlük bocsánatot, sem pedig az általuk foglalkoztatott emberektől, akik azóta is munka és perspektíva nélkül tengődnek.

Két év, nyolc hónap, stb.

Tündérmese vagy hiperrealizmus? Vagy Rushdie-zmus? A *Kelet, nyugat* gyötrő, örökké kísértő, mindegyre aktuálisabb világa? Fontos az, hogy Rushdie legújabb könyvében Ibn Rusdban, a hírneves iszlám filozófusban talál magának alteregót? Nem. Az viszont igen, hogy Ibn Rusd Ghazálival vitázik még holtában is. Azzal, aki életében tönkre tette, uralkodók kegyeit jobban kihasználván. Azzal, aki hatalmi eszközökkel megszüntette a vitát.

„Végül ibn Rusd lett kegyvesztett, az ő könyveit hajították a tűzre, mely elemésztette az oldalakat, mert abban a pillanatban Isten úgy döntött, megengedi a tűznek, hogy ezt tegye – írja Salman Rushdie a *Két év, nyolc hónap, huszonnyolc éjszaka* című regényében. – Ibn Rusd minden írásában megpróbálta az „értelem”, „logika” és „tudomány” szavakat összebékíteni az „Isten”, „hit” és „Korán” szavakkal, de nem sikerült neki, holott nagy körmönfontossággal használta a jóindulat érvét, élve azzal a Korán-idézzel, mely szerint Istennek azért kell léteznie, mert a földi örömök kertjét nyújtotta az emberiségnek.”

Mert mese és realizmus, kelet és nyugat, ezeregy éj vagy két év, nyolc hónap, huszonnyolc éjszaka nem csak hogy nem létezhetnek egymás nélkül, de megfelelnek egymásnak, miképp a racionalitás nélkül nincs értelme az irracionalitásnak sem, amely időről időre megpróbálja uralma alá vonni a világot. Tehát sokszínűség vagy annak minimuma, a dualizmus életben tartása véd meg bennünket a totalitárius uniformizációs kísérletektől:

„Airágairá úr sosem hallotta ezt a nevet, és semmit sem tudott arról, hogy az istenek elneveztek volna egy várost az ősidőkben, amikor a város még nem is létezett, lévén ez az ország egyik újabb városa, nem olyan ősi metropolisz, mint D. északon, hanem modern városhalmaz, de nem tiltakozott tovább, és a többiekkel együtt jámboran felkapaszkodott az egyik teherautóra, amely elszállította őket az új északi gyárakba, ahol a jövő gépezetét készítették. A következő hetekben és hónapokban csak nőtt a zavara, munkahelyén a turbinák félelmetes zúgása és a fűrógépek szagot visítása közepette, a titokzatos futószalagok közt, amelyeken anyák, csavarok, csőillesztékek és fogaskerekek haladtak simán a minőségellenőrök mellett ismeretlen rendeltetési helyekre, meglepve látta, hogy még nála képzetlenebb munkásokat is bevontak a nagy műbe, hogy kisgyerekek ragasztanak fa- és papírszerkezeteket, amelyeket valahogy szintén belefoglálnak a hatalmas egészbe, hogy szakácsok süteményeket készítenek, amelyeket úgy tapasztanak gépezet oldalára, ahogy a falvakban a trágyát tapasztják a sárkunyhók falára. Miféle gépezet ez, kérdezte magában Airágairá úr, hogy az egész nemzetre szükség van a felépítéséhez, a tengerészeknek bele kell illeszteni hajójukat a gépbe, a kormányosoknak a kormánylapátjukat, s miközben ide-oda járt a gépezet gigantikus építési területén, látta, hogy a szállodások beépítik szállodájukat a gépbe, és akadtak ott filmkamerák meg szövőszékek is, de nem voltak vendégek a hotelekben, film a kamerában és szövet a szövőszéken. A rejtély nőtt, ahogy a gépezet terjeszkedett, egész negyedeket romboltak le, hogy helyet csináljanak a gépnek, míg Airágairá száhab kezdte úgy látni, hogy a gép és ország egymás szinonimája, mert már semminek nem maradt hely az országban, csak a gépezetnek.” (Salman Rushdie: *Két év, nyolc hónap, huszonnyolc éjszaka*, Helikon, 2015)

Franz Kafka: A törvény előtt

A törvény előtt áll egy kapus. Ehhez a kapushoz érkezik egy vidéki ember, és engedélyt kér, hogy a törvény elé léphessen. Ám a kapus azt mondja, hogy most még nem engedélyezheti neki a belépést. Az ember elgondolkodik, majd megkérdezi, hogy esetleg később beléphet-e.

„Lehetséges – mondja a kapus –, most azonban nem.” Minthogy azonban a törvény kapuja, mint mindig, nyitva áll, és a kapus arrébb lép, az ember előrehajol, hogy beleshessen a kapun. Ezt látva a kapus felnevet, és így szól: „Ha ennyire csábít, hát kísérelj meg, és menj be tilalmam ellenére. De jegyezd meg: hatalmas vagyok. És én csak a legalacsonyabb rangú kapus vagyok. Teremről teremre kapusok állnak, egyik hatalmasabb, mint a másik. Már a harmadik látványát én magam

sem bírom elviselni.” Ilyen nehézségekre nem számított a vidéki ember, gondolván, a törvénynek mindig, mindenki számára elérhetőnek kell lennie, de ahogy most a bundás kapust jobban szemügyre veszi, nagy, hegyes orrát, keskeny, fekete, tatár szakállát, arra a döntésre jut, hogy inkább megvárja a belépési engedélyt. A kapus ad neki egy sámlit, és megengedi, hogy oldalt, a kapu közelében leülhessen. Ott ül napokig, évekig. Sokszor megkísérli a bejutást, és zaklatja a kapust kérdéseivel. A kapus gyakran veti alá kisebb kihallgatásnak, kérdegeti a szülőföldjéről és sok minden másról, de ezek közömbös kérdések, amilyeneket a nagyurak tesznek fel, és mindig újra csak azt mondja neki, hogy még nem engedheti be. Az ember, aki jól felszerelkezett az útra, mindent felhasználna, legyen az bármennyire értékes is, hogy megvesztegesse a kapust. Ő úgyszólván mindent elfogad tőle, persze hozzátéve: „Csak azért fogadom el, hogy ne hidd, bármit is elmulasztottál.” Az ember hosszú évekig szinte szakadatlanul csupán a kapust figyeli. Megfelekedzik a többi kapusról, és olybá tűnik neki, ez az első a törvény elé bocsáttatásának egyetlen akadálya. Átkozza a szerencsétlen véletlent, az első esztendőkből tapintatlanul, fennszóval, később, ahogy öregszik, már csak úgy maga elé dörmögve. Gyermeteg lesz, és mivel a kapus évekig tartó tanulmányozása közben az annak szőrmegallérjába befészkelődött bolhákkal is ismeretséget kötött, még a bolhákat is megkéri, segítsenek neki a kapust jobb belátásra bírni. Végül látása meggyengül, nem tudja, valóban sötétedik-e, vagy csak a szeme csalja meg. Mégis figyelmes lesz egy fényre, amely kiolthatatlanul árad ki a törvény kapujából. Már nem sokáig él. Halála előtt azon a kérdésen töri a fejét, amely az egész idő tapasztalata alapján fogalmazódott meg benne, és amelyet eddig még nem tett fel a kapusnak. Magához inti őt, mert megmerevedő teste már nem tud felemelkedni. A kapusnak mélyen le kell hozzá hajolnia, mert a kettejük közti magasságkülönbség ugyancsak az ember hátrányára változott meg. „Most még mit akarsz megtudni? – kérdi a kapus. – Telhetetlen vagy.” „Mindenkinek csak a törvény felé igyekszik – mondja az ember –, hogyan lehetséges, hogy ennyi év alatt rajtam kívül senki sem követelt bebocsátást?” Az őrlátja, hogy az ember már a végét járja, és hallása elmúltá előtt még ráivall: „Itt rajtad kívül senki nem léphetett volna be, mert ez a bejárat csak a te számodra lett kijelölve. Most megyek és bezárom.”

Ballai László fordítása

Ballai László: Tükör-tenger

Tükör-tenger veszejt utat,
 egyik hullám gnómnak mutat,
 üstökös óriásnak a másik,

hatalmas arcom élveteg,
torz szám a végtelenbe ásít,
majd karcsú vízipók leszek,

ki mutatványos a vízen,
magát csalfa másokba varrja,
nem látják, csak ha ő akarja
és nem sző hálót sohasem,

most ébrenlétben lebegek
a nappallá foszlott estében,
szemedet keresem az égen
s az ég csak tükör-dermedet.

Húrok

Nándi Mihály: Menuhin

Reggeli közben hallgatom a Bartók rádiót. Bach *E Dúr hegedűversenyét* játsszák. Azonnal felismerem a művet. Gyakran hallani. Csakhogy jól játsszák. Bachot nehezebb előadni, mint Schönberget. Utóbbi, amikor feltalálta a dodekafóniát, azt nyilatkozta, sikerült újabb száz évre biztosítania a német zene hegemoniáját. Előbbi szerint minden zene célja az, hogy Isten dicsőségét zengje, és kikapcsolódást nyújtson a lélek számára. Schönberg esetében elég megérteni a mechanizmust, Bach zenéjét azonban soha nem lehet teljes mértékben felfogni. Erre számtalan magyarázat született már. Van, aki a német zeneóriás Bibliához való kötődéséből indul ki, és minden hangnem, illetve alterálás mögött teológiai megfeleltetést keres. Mások a technikában vélik felfedezni a megoldást, a fúga és a kontrapunktika páratlanul magas szintű művelésében. Sokan egyszerűen azt hirdetik, hogy Bach, a megkerülhetetlen géniusz rakta le a klasszikus zene alapjait – és talán ők állnak a legközelebb az igazsághoz.

Mármost ami a Bach-művek autentikus előadását illeti, abban óriási zűrzavar uralkodik. Historikus vagy modern hangszeren kell megszólaltatni a műveit? Milyen dinamikával lehet azokat játszani? Mekkora zenekari apparátus vagy kórus szükséges hozzájuk? Szabad-e a csembalóra írt műveket zongorán előadni crescendóval? Hallani ezért Bach darbjait felcsendülni barokk – vagy nem barokk – hangszeren diabolikus gyorsasággal vagy csigalassúsággal, egyszersmind kopogó ritmusossággal – rosszul. Végső soron azért rosszul, mert a zenészek többsége valamiféle kötelező vizsgatételnek tekinti a Bach-próbát, amelyet le kell tudni, amelyen túl kell jutni, és akkor kiteljesedhet a pályájuk. Pedig Johann Sebastian Bach az alfa és az omega a

zenében.

Hallgatom a rádióban Bach *E Dúr hegedűversenyét*, már a második tételt játsszák és a szólista zseniális. Halad, de nem kötozi meg a fúga, hanem fúgává válik maga is. Hangszere beszél, sír és énekel egyszerre. Megnyitja az emberi érzelmek legmélyebb forrásait. Könnyek szöknek a szemembe. Persze, hogy Yehudi Menuhin, aki tudós elmével kutatta Bachot. Majd amikor a kezébe vette a hegedűjét, minden kutatását feledve megszólaltatta őt. Nem a kottából, mert azt fejből tudta, még csak nem is a stradivariján, mert az – még ha a legjobb is – csak egy hangszer, amelyen sokan megtanulhatnak játszani, hanem a lelke mélyéből. Azt adta elő, amit neki jelent Bach. A száz éve született Yehudi Menuhin. És valóban szerencsés a sors, ha minden száz esztendőben születik egy ilyen hegedűművész.

Ballai László: Milord

A Bartók rádió 2016. július 6-i *Dzsesszmozaike* című műsorából értesültem a hírről, hogy megjelent Michael Mirtillnek és kiségyüttesének új nagylemeze, amely a múlt századi Franciaországot idézi meg, nevezetesen Edith Piaf dalait. A művésznővel készült interjúból megtudtam, mennyire nehéz és igényes munkát jelentett az anyagból válogatni, hiszen figyelemmel kell lenni arra, hogy a magyar hallgatók milyen dalokat ismernek Edith Piaftól – nem utolsó sorban magyarul. Egyszer sem hangzott el a sanzon szó, ahelyett a „nóta” kifejezést érezte adekvátnak az énekesnő. A beszélgetés után ízelítőként a *Milord*-t játszották be.

A hallottak után meglepően jól hatott az előadás. Michael Mirtillnek tökéletes a francia kiejtése, erőlködés nélkül el tudta énekelni a hangszálgyötrő fekvéseket, s ami a legfontosabb, nem akart Piaf imitátorrá válni, egyszerűen magát adta. És itt csúszott el. Végül is egy dixiland-es hangolású, kellemes bárzenét hallottunk, az embernek már az első ütemekben beindult a lába a charlestonra (magyarul nem „csárdás”, hanem „shimmy”).

Igazából már a szándék sem egészen világos, hiszen ha valaki Edith Piafot akarja felidézni, az egyszerűen meghallgatja a felvételeit. Korunkban ehhez már csak be sem kell mennie egy lemezboltba, elég rákattintania a *You Tube*-ra, amelyről a lecsengő hangok után magam is azonnal meghallgattam a *Milord*-t. Azt – elmondása alapján – Michael Mirtill is jól érzi, hogy Edit Piaf népszerűsítése valahogyan összefügg a múlt századi Franciaország bemutatásával, ám erre, csakúgy, mint a kiemelkedő énekesnő és egyáltalán a sanzon szellemének megidézésére az amerikai bárhangulat teljesen alkalmatlan.

A könnyűzene világában – mivel a szerzők viszonylag egyszerű elemekkel operálnak – csak azok a dalok válhatnak slágerre, amelyek egy-egy kiemelkedő előadóhoz kötődnek. Külön jellegzetességű a francia sanzonok világa, és azon belül Edit Piafé (1915-1963), akinek az életéhez ezer szállal kötődnek a neki – vagy éppen az ő inspirációjára – írott művek. Olasz származású

volt, akit cirkuszi mutatványos apja már nyolcéves korában munkára kényszerített, és csak tizenöt éves korában mehetett iskolába. Eredeti keresztnévét, a Giovannát egy Edith Cavell nevű ápolónő iránti lelkesedésében változtatta meg, akit az I. világháború alatt Brüsszelben kivégeztek a németek, amiért szövetséges katonák szökésében segédkezett. Tizenhét évesen már egy párizsi lokálban énekelt, ahol hamar befutott. Szépen épülő pályafutását azonban botrányok, szerencsétlen kimenetelű szerelmek és házasságok tépdesték, valamint állandó azonosságzavar árnyékolta be. Franciaország náci megszállását követően gálaestet szervezett a hadiárvak megsegítésére, és önzetlenül támogatta zsidó származású énekes kollégáit, ugyanakkor ismert párizsi szonon-énekesek társaságában berlini turnén vett részt. Soha nem találta – talán nem is találhatta – meg a társát, és még akkor is vállalta a fellépést, amikor orvosai kifejezetten eltiltották attól. De hát ő a színpadon élt...

Szinte minden Edith Piaf szonon egy-egy mini dráma. Az 1959-ben keletkezett *Milord* egy kikötőbeli lány, egy „utcai árnyék” története, aki meglátja a nagy férfit holmi gyönyörű nő társaságában, akiről látszik, hogy nem szereti partnerét. És a lány titokban szerelmet vall „milord”-nak, biztosítva arról, nem a fényes dáma, hanem az ő oldalán várná a boldogság. Butácska kis dal, bármely dizőz elsőhajtozhatja, mondhatnánk, ha nem éppen Edith Piafnak íródott volna. Ő azonban nem csupán beleéli magát az utcai lány szerepébe, hanem abban a női sors egyetemességét ábrázolja, meteorfényvel felvillantva az illúziót, a soha nem volt tökéletes szerelem lehetőségét, előadásának misztériumával mindannyiunk vérét felkorbácsolva. Mert a művészet misztérium.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu

www.marcziustizenotodike.hu - © 2010-2016 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!